

Erzurum’da Kadın Yoksulluğu ve Sosyoekonomik Yansımaları¹

Emine Demet Ekinci Hamamci^a, Kubra Anik^b

Öz: Yoksulluk, en basit haliyle insanların mevcut gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Yoksulluk, toplumun farklı kesimlerini farklı boyutlarda etkilemektedir. Ancak yapılan çalışmalar toplum içerisinde yoksulluktan en fazla etkilenen kesimlerin başında kadınların ve onların çocuklarının yer aldığını göstermektedir. Bu sonucun altında yatan başlıca nedenlerden biri ise kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların eğitimden eşit ölçüde yararlanmasını, istihdama katılmasını ve katılsa dahi yüksek ücret, sosyal güvenlik hakkı vb. daha iyi çalışma koşullarına sahip olmasını engelleyerek kadınların daha fazla yoksullaşmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada kadın yoksulluğunun boyutları ile bu yoksulluğun kendi ve aile yaşamlarına yansımalarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Erzurum’da eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre ilk %10’luk dilimde yer alan 200 kadın ile bir anket araştırması yürütülmüştür. Saha araştırması 2019 Mart-Mayıs döneminde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre katılımcılar eşleri çalıştığında veya hanede bir sigortalı çalışan olduğunda kendilerini daha az yoksul hissetmektedir. Ayrıca hane geliri azaldıkça kadınlar temel ihtiyaçlarını (eğitim, sağlık vb.) karşılamada daha büyük olumsuzluklar yaşamakta ve bu olumsuzluk kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Erzurum

JEL: I32, J10, J16

Geliş : 30 Mart 2020
Düzeltilme : 16 Temmuz 2020
Kabul : 30 Ekim 2020

Tür : Araştırma

Women Poverty and Its Socioeconomic Reflections in Erzurum

Abstract: Poverty, narrowly, is the inability of people to meet basic human needs with their current income. Poverty affects different groups of society in different dimensions. However, empirical studies have shown that women and their children are most affected by poverty. One of the most important reasons behind this result is gender inequality against women. By preventing women from benefiting from education equally, participating in employment, and having better working conditions as high wages, social security rights, etc., gender inequality leads to more impoverishment of women. This study aims to determine the dimensions of women poverty and the reflections of this poverty on both their own and family lives. To accomplish this aim, a survey has been conducted with 200 poor women that are in the first 10% decile according to the distribution of annual equivalized household disposable income in Erzurum. Field research was conducted in the period March-May 2019. According to the results, the women have felt less poor if their husbands work or there is an insured employee in the household. Also, as household income decreases, the women have experienced greater negativities in meeting basic needs (education, health, etc.), and this negativity is also passed down from generation to generation.

Keywords: Poverty, Women Poverty, Gender Inequality, Erzurum

JEL: I32, J10, J16

Received : 30 March 2020
Revised : 16 July 2020
Accepted : 30 October 2020

Type : Research

Cite this article as: Ekinci Hamamci, E. D., & Anik, K. (2021). Erzurum’da kadın yoksulluğu ve sosyoekonomik yansımaları. *Business and Economics Research Journal*, 12(1), 65-88. <http://dx.doi.org/10.20409/berj.2021.311>

The current issue and archive of this Journal is available at: www.berjournal.com

^a Asst. Prof., PhD., Erzurum Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Erzurum, Türkiye, emine.hamamci@erzurum.edu.tr (ORCID ID: 0000-0003-2808-2186)

^b kubraanik1@gmail.com (ORCID ID: 0000-0002-3544-9807)

1. Giriş

Yoksulluk dünyanın başlıca sosyoekonomik problemlerinden biri olarak kabul edilmekte ve bu problemin hafifletilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması için ülkeler yoğun bir çaba harcamaktadır. Bununla birlikte yoksulluk sorununun çözümü, yoksulluğun ve onu tetikleyen faktörlerin doğru şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Chambers (2006) yoksulluğun ne anlama geldiğinin bu soruyu sorana, nasıl sorduğuna ve kimin yanıtladığına bağlı olarak değiştiğini ve bu açıdan en az beş yoksulluk tanım kümesinin yapılabileceğini belirtmektedir.

Birinci anlam kümesi gelir yoksulluğu, diğer bir deyişle tüketim yoksulluğudur. İktisatçıların yoğun olarak tercih ettiği bu tanımda yoksulluk kişinin gelirine bağlı olarak ölçülebilen ve karşılaştırılabilen mutlak bir kavram olarak algılanmaktadır. Söz konusu tanım asgari yaşam düzeyini sağlamak için gerekli bir gelire, yoksulluk sınırına dayanmakta ve bu sınırın altındaki kişiler yoksul olarak adlandırılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002). İkinci tanım kümesi maddi eksiklik veya yokluktur. Bu tanım gelir yoksulluğunun aksine göreceli bir bakış açısına sahiptir. Tanımda kişiler barınak, giysi, mobilya, kişisel ulaşım araçları, radyo veya televizyon vb. varlıklara sahip olamamakta ya da düşük kalitelisine sahip olmaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimde de problemler yaşanmaktadır. Üçüncü anlam kümesi Amartya Sen’in çalışmalarına dayanan yapabilirlik yoksunluğudur. Yapabilirlik yoksunluğu; yoksulluğu iyi beslenme, önlenebilir hastalıklarda yeterli tedavi imkânı yakalayabilme, okur-yazar olabilme gibi temel işlevlerin ötesine taşımakta, toplum hayatında yer alma ve özsaygı gibi kavramlar ile ilişkilendirmektedir (Sen, 1992). Bu tanımda kişinin ne olmak ya da ne yapmak istediğini seçme hakkına, diğer bir ifadeyle hayat tarzını seçebilme özgürlüğüne vurgu yapılmakta, yapabilirlik özgürlük ile ilişkilendirilmektedir (Sen, 2000). Dördüncü anlam kümesi çok boyutlu bir yoksulluk görüşünü temel alarak gelir yoksulluğu, maddi yoksunluk ve yapabilirlik yoksunluğu kavramlarını birleştirmektedir. Bu tanım kümesi insani yoksulluk kavramı ile benzerlik göstermektedir. Ancak Chambers (2006) bu dört anlam kümesinin kalkınma uzmanlarının görüşlerine, başka bir ifadeyle yoksul olmayan insanların yoksulluk algısına dayandığını ifade ederek kötü yaşam kalitesinden iyi yaşam kalitesine geçiş sürecini, kalkınma sürecini, tanımladıklarını belirtmektedir.

Yoksulluğun beşinci anlam kümesi, yoksul bireylerin görüşlerini yansıtmakta ve Dünya Bankası (WB, 2000) tarafından yapılan “Yoksulun Sesi” araştırmasına dayanmaktadır (Chambers, 2006). Yoksulun Sesi araştırması 51 ülkeden yaklaşık 40.000 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcılara göre kötü yaşam koşulları; gelir yoksulluğu, maddi yoksunluk, zaman yoksunluğu, kötü yerlerde yaşama, kötü çalışma koşullarına sahip olma, kötü sosyal ilişkiler, özellikle kötü cinsiyet ilişkileri, sosyal güvencenin olmadığı hayat, mülkiyet eksikliği, güvensizlik, endişe ve kaygı, kendini güçsüz ve savunmasız hissetmesi vb.dir. Ortak iyi yaşam koşullarından bazıları ise maddi refah, yeterli maddi varlıklara sahip olma, bedensel esenlik, iyi görünme, çocuklarını yetiştirebilme, başkalarına yardım edebilme, güvenlik, seçim ve eylem özgürlüğüdür (WB, 2000). Bununla birlikte araştırmanın kanıtları yoksulluğun çok boyutlu bir sosyal fenomen olduğunu göstermektedir (WB, 2000: 32).

Yoksulluğun tanımı, nedenleri ve sonuçları bireylere, bireylerin sahip olduğu koşullara, yaşanan mekânın sosyoekonomik ve kültürel öğelerine göre farklılık sergilemektedir (WB, 2000). Böylece toplumun farklı kesimlerini farklı boyutlarda etkilemektedir. Ancak araştırmalar toplumun geri kalanına göre daha fazla sayıda kadının daha şiddetli düzeyde yoksulluktan etkilendiğini göstermektedir. Bu durum ise yoksulluğun kadınlaşması kavramını gündeme getirmiştir.

Yoksulluğun bir boyutu olan kadın yoksulluğu, tüm ülkelerin ortak toplumsal problemlerinden biridir. Kadın yoksulluğunun altında eğitim yetersizliği, işsizlik, düşük ücret, kötü çalışma koşulları, mal ve gelirin eşitsiz dağılımı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluklar, ülkenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi vb. birçok neden yer almaktadır. Bununla birlikte Ecevit'e (2003: 87) göre aile, siyaset, hukuk, eğitim gibi toplumsal kurumlar içinde mevcut kaynakların, fırsatların ve gücün kullanımındaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadın yoksulluğunun en temel nedenlerinden biridir. Ayrıca bu eşitsizlik kadın ile erkeğin aynı hanede bile yoksulluğu farklı bir biçimde deneyimlemesine ve daha şiddetli yaşamasına yol açmaktadır.

Kadınlar karşılaştıkları cinsiyet eşitsizliği ile eğitim, sağlık gibi en temel haklarından mahrum kalmakta ve gerek sosyal hayatın gerekse iş dünyasının bir parçası olamamaktadır. Kırsal-kentsel ayrımı yapmadan ortaya çıkan bu eşitsizlik kadını hem maddi hem de manevi yönden yıpratmakta ve erkeklere göre daha yoksun bir kesim haline dönüştürmektedir. Ancak kadın yoksulluğu sorunu sadece kadının kendisini bağlamamakta ve kendi çocuklarına da aktararak gelecek nesillere taşınmaktadır. Çocukların hane içerisinde yaşanan problemlerin dışında kalabilmeleri mümkün olmamaktadır (WB, 2000). Birçok temel ihtiyacı karşılanamayan ya da eksik kalan çocuklar genellikle gelecekte ebeveynleri ile ortak kaderi paylaşmaktadır.

Bu çalışmada kadın yoksulluğunun nedenlerini ve yoksulluğun gerek kadının gerekse çocuklarının hayatına yansımaları tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda Erzurum il merkezine bağlı üç ilçede (Yakutiye, Aziziye ve Palandöken) ikamet eden ve ilk %10'luk gelir diliminde yer alan daha düşük gelir grubundaki kadınlar ile bir anket araştırması yürütülmüştür. Anket kapsamında kadınların demografik özellikleri, hane yapıları, ekonomik durumları ile yoksulluklarının temel ihtiyaçlarına ve sosyal hayatlarına yansımaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evren ve örneklem sayısını tespit etmek için TÜİK'e ait 2017 yılı nüfus, hanehalkı ve hanehalkı kullanılabilir fert geliri dağılım verilerinden yararlanılmıştır. Bu verilerin yardımıyla Erzurum il merkezinde ilk %10'da yer alan hane sayısı yaklaşık olarak 6.382 olarak hesaplanmış ve bu sayı araştırmanın evreni olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın örneklem sayısı ise %5 hata payına göre 362 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte Mart-Mayıs 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen anket uygulaması 200 yoksul kadının katılımıyla tamamlanmıştır. Katılımcılara ulaşmak için kartopu yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmada öncelikle sorulara ait frekans dağılımları verilmiş, daha sonra araştırmanın hipotezleri χ^2 bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri oluşturulurken katılımcıların kendini yoksul hissetmesi ve toplam hane geliri temel kriter olarak ele alınmış ve bu kriterler ile katılımcının demografik özellikleri, hane yapıları, istihdam koşulları, yoksulluklarının temel ihtiyaçlarına ve sosyal hayatlarına yansımaları arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kadın yoksulluğu kavramı teorik çerçevede ele alınırken ikinci bölümde Türkiye'de kadın yoksulluğunu farklı yönlerden irdeleyen literatürün değerlendirilmesi kısaca aktarılmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmektedir. Son bölümde ise araştırmanın bulguları tartışılmaktadır.

2. Teorik Çerçeve Kadın Yoksulluğu: Nedenleri ve Sonuçları

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk olarak Diane Pearce tarafından 1978 yılında ifade edilmiştir. Pearce (1978) Amerika Birleşik Devletleri (ABD) üzerine yaptığı araştırmasında kadınların işgücüne katılımının yıldan yıla arttığını, ancak bu olumlu gelişmeye rağmen kadınların daha fazla yoksulluktan etkilendiğini tespit etmiştir. Pearce (1978), özellikle tek ebeveyn olarak kendisine ve ailesine bakmak zorunda olan kadınların daha zor koşullar ile yüzleştiğini belirtmiştir.

Bu araştırmanın sonuçlarıyla yoksulluğa karşı mücadelede öncelikle kadınların ele alınması gerektiği fikri yaygınlaşmaya başlamıştır. 1995 yılına gelindiğinde ise 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planında yoksulluğun kadınlaşması kavramına yer verilmiş, böylece kavram resmi olarak literatüre dâhil olmuştur. Ancak yoksulluğun genel bir tanımlanmasının olmaması, yoksulluğun kadınlaşmasının tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte kadın yoksulluğunun bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler şunlardır (Sayar Özkan, 2016):

- Kadın, erkeğe oranla yoksulluğu daha derin, şiddetli ve kalıcı olarak yaşamaktadır.
- Kadın, yoksulluk sorununa karşı erkeğe göre daha yüksek oranda mücadele etmekte ve bu mücadelede daha fazla engelle karşılaşmaktadır.
- Yoksulluğun kadınlaşması ve hanehalkının kadınlaşması arasında bir ilişki vardır.
- Reisi kadın olan haneler en yoksul kesimi oluşturmaktadır.
- Reisi kadın olan hanelerdeki yoksulluk gelecek kuşaklara da taşınmaktadır.

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı yoksulluğu demografik süreç üzerinden analiz etmesi, etnik kimlik, sınıfsal konumlar vb. faktörleri ihmal etmesi, kadınlar arasındaki farklılıkları göz ardı etmesi, reisi kadın olan hanelerde her durumda yoksulluğun oluşacağını varsayması gibi yönlerden eleştiriye uğramaktadır. Örneğin; düşük ücretler ile kayıt dışı sektörde çalışan kadınlar olduğu gibi iyi eğitim almış, yüksek ücretle çalışan kadınlar da mevcuttur. Kadınlar arasındaki farklılıkları göz ardı ederek yapılacak bir değerlendirme yanlış sonuçlar doğurabilecektir. Ancak yoksulluğa bir bütün olarak bakıldığında erkeklere oranla kadınların yoksulluktan daha çok pay aldıkları görülmektedir (Güzel, 2011: 82). Bu noktada kadınların erkeklere göre yoksulluktan daha fazla pay almalarına yol açan faktörlerin ve bu farklılığın yol açacağı olası sonuçların neler olduğu soruları gündeme gelmekte ve literatürde yoğun olarak tartışılmaktadır.

Literatürde yoğun olarak tartışılan kadınların neden erkeklere oranla toplumun daha yoksul kesimini oluşturduğu sorusuna Buvinic (1998) kadınların eğitim imkânlarından yararlanma durumları ve işgücü piyasasındaki konumları cevabını vermektedir. Veraan (2000) ise bu sorunun cevabını kadınların hane içi sorumlulukları nedeniyle ücret karşılığı bir işte çalışmamalarına, doğurganlıklarını kontrol edememelerine ve emek piyasasındaki cinsiyet ayrımcılığına dayandırmaktadır. Bir başka çalışmada Moghadam (1997) yoksulluğun kadınlaşmasını, bir başka ifadeyle kadınların erkeklere göre daha yoksul olmalarını üç temel faktör ile açıklamaktadır. Bu faktörler; kadınların düşük ücretli ve ağır çalışma koşullarına sahip işlerde çalışması; kadınların hak ve yeteneklerde dezavantajlı konumda olması; kültürel, yasal ve işgücü piyasası engelleridir. Kadın yoksulluğunun başlıca nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Güzel, 2011; Uçar, 2011):

- Toplumda kadına verilen önemin yetersizliği,
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği,
- Eğitim imkânlarından yeterince yararlanmamaları,
- Kamu hizmetlerine erişiminin yetersiz olması,
- İşgücü katılım oranlarının düşük olması,
- Düşük ücretle çalıştırılmaya razı olmaları,
- Sigortasız çalıştırılmaları,
- Uzun çalışma saatlerine ses etmemeleri,
- Fason çalışmaları,
- Ücretsiz aile işçisi olmaları,
- Elde ettikleri gelirlerde söz haklarının olmaması vb.dir.

Yukarıda belirtilen nedenler bir bütün olarak incelendiğinde kadın yoksulluğunu yaratan en temel nedenin toplumun kadına bakış açısı ve ona karşı uyguladığı toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu görülmektedir. Cinsiyet eşitsizliği; cinsiyete bağlı olarak bireylerin medeni, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel alanlarda hak ve özgürlüklerinin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanmasının önüne geçen ya da engelleyen mahrum bırakma veya kısıtlama halidir (Demirgöz Bal, 2014).

Tüm toplumlarda kadınları daha fazla yoksullaştıran, dışlayan ve boyun eğdiren durumları üreten toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı davranış ve normlar bulunmaktadır (Vicente, 2005). Bu davranış ve normlar doğumdan itibaren kadın ve erkek arasındaki biyolojik cinsiyet farkını toplumsal cinsiyet farklılığına taşımakta, kadın ve erkeğe cinsiyete bağlı farklı roller yükleyerek onların yaşamlarını biçimlendirmektedir.

Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal olarak nasıl algılandığına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü içinde pekişmektedir. Kadınlar ile erkeklerin düşünce, davranış ve hissediş biçimlerini de belirleyen toplumsal cinsiyet rolleri aynı zamanda toplumsal kimliğin ve aidiyetin ayrılmaz birer parçasıdır (Bütün, 2010: 12). Bu iş bölümünde erkek haneyi geçindirmekle görevliken kadının temel rolü ise iyi bir anne ve eş olarak hane içi sorumlulukları yerine getirmektir. Kadın ve erkek arasındaki bu iş bölümünün derecesi, her toplumdaki özel kültürel, tarihsel oluşuma göre farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte her toplumda cinsler arasında, kadını çocuk bakımı ve ev işleri gibi yeniden üretim faaliyetlerinin yapıldığı özel alana kapatan bir görev bölüşümü olduğu geniş kabul görmektedir (Dedeoğlu, 2000: 151). Ancak kadınlara yüklenen bu görevler, onları çocukluktan başlayarak eğitim-öğretim fırsatlarından yararlanmada, üretken kaynaklara ulaşmada, gelir getirici çalışma

biçimlerine katılmada, meslek ve kariyer edinmede erkeklere kıyasla dezavantajlı konuma sokmakta ve eşitsizliklerin kaynağını oluşturmaktadır (Bütün, 2010).

Eğitim olanaklarından yeterli düzeyde yararlanamayan ve mesleki yeterliliği eksik kalan kadınlar işgücüne katılamamakta, katılanlar ise çalışma hayatında problemler yaşamaktadır. Özellikle kentsel alanda yaşayan kadınlar yetersiz nitelikleri ile formel sektörde istihdam olanağı yakalayamamaktadır. Bu nedenle söz konusu kadınlar enformel sektöre yönelerek düşük ücretli ve kötü çalışma koşullarına sahip işlere mahkûm olmaktadır. Kayıt altında olmayan bu sektör, çalışanlara sosyal güvence ve emeklilik hakkı vermemekte, bireyleri yoksulluktan kurtaramamaktadır (Kümbetoğlu vd., 2012: 19). Ancak sorun sadece enformel sektör ile kısıtlı kalmamakta, formel sektörde de kadının karşısına farklı engeller çıkmaktadır.

Sanayi devrimi ile birlikte kitlesel üretime geçiş yeni ve ucuz işgücüne olan ihtiyacı artırmış, böylece kadınlar ücretsiz aile işçisi konumundan çıkarak ücretli fabrika işçisi olarak kamusal alanda yer almaya başlamıştır. Ancak bu değişimde kadının emeğini ev içinde değersizleştiren ataerkil düşünce gücünü kaybetmemiş, aksine kapitalizm ile birleşerek ataerkil kapitalist çalışma yaşamını yaratmıştır. Bu sistemde kadının ücretli bir işte çalışıyor olmasının özel alanda maruz kaldığı sömürü ve tahakkümü yok etmediği, buradaki problemlere ikinci bir boyut kattığı görülmüştür. Dolayısıyla emek piyasalarında işin yapıldığı mekânın ayrışması kadınlar açısından özel ve kamusal alan problemlerini açığa çıkarmıştır. Kadınların doğal olarak ev mekânına ait varlıklar olarak görülüyor olması kamusal alanda yaşadıkları problemleri beslemiştir (Özer, 2017: 1399).

Söz konusu sistemde kadının ücretlendirilmesinden, meslek tercihine ve kariyerindeki yükselişine kadar birçok konu ataerkil düşünce yapısıyla şekillenmektedir. Bunun sonucunda ise kadınlar erkeklerden farklı olarak emek piyasasında verimlilik dışı faktörler ile değerlendirilmektedir (Küçük, 2015). Örneğin; birçok ülkede benzer işi yapan çalışanların aynı ücrete tabi olması yasalar ile korunmasına rağmen, kadınlar erkeklere göre daha düşük ücret elde edebilmektedir. Bu problemin temelleri erkek işçinin aile ücreti talebine kadar uzanmaktadır. Erkek işçinin aile ücreti talebinde kadının ev içindeki etkinliğinin devam ettirilmesi isteği yatar. Böylelikle hem kadınların ev içinde kalmaları sağlanmış hem de kadınların ücretinin bir kısmı erkek işçiye ödenerek ailenin geçimini sağlayan erkek algısı temellendirilmiştir (Özer, 2017: 1400). Ayrıca sistemde kadınların seçeceği meslekler ayrıştırılmakta, hemşire, ebe, öğretmen, çocuk bakıcısı gibi işler kadın meslekleri olarak görülürken bankacı, mühendis ve yönetici gibi işler kadına uygun görülmemektedir.

Ailenin ücretsiz işçisi konumunda olan kadınlar, genellikle ailesi ve işi arasında kalmaktadır. Kadınların kariyerlerinin yükleyeceği görevlerin üstesinden gelemeyeceği düşünülürken, bu durum ise cinsiyetlerinden dolayı kadınların kendilerinden kaynaklanan engel olarak görülmektedir. Ayrıca kadının aile ve işi arasında seçim yapması gerekirse ailesini seçeceği düşüncesi nedeni ile kadınlar işe başvururken onlara; “Bekâr mısınız?”, “Çocuğunuz var mı?”, “Çocuk yapmayı düşünüyor musunuz?” vb. sorular yöneltilmektedir (Gökkaya, 2011: 108). Tüm bu hususlar ise cam tavan sendromu olarak adlandırılan probleme yol açmaktadır.

Cam tavan sendromu işyerinde çalışanların, özellikle kadın çalışanların kariyerlerinde yükselmesinin önüne geçen ırk, din, cinsiyet vb. hususlara dayalı her türlü engeldir (Hymowitz ve Schelhardt, 1986). Cam tavan sendromu bireysel olarak motivasyon kaybı, işe yabancılaşma ve iş tatmininin azalması gibi problemlere neden olurken örgüt yapısı açısından maliyet artışı ve verimlilik kaybı gibi sorunlara yol açmaktadır (İpçioğlu vd., 2018: 689). Ancak maliyet artışı ve verimlilik kaybı gibi problemler sadece örgüt yapısını olumsuz etkilememekte, ülke ekonomisine de zarar vermektedir.

Kadınlar küresel işgücünün %40'tan fazlasını, tarımsal işgücünün %43'ünü ve dünyadaki üniversite öğrencilerinin yarısından fazlasını temsil etmektedir (WB, 2012: 4). Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu kadının işgücü piyasasının dışına itilmesi ya da piyasa içinde etkinliğinin azaltılması, söz konusu kadın gücünden ülke ekonomilerinin yeterli düzeyde yararlanamamasına neden olmakta; iktisadi büyüme ve kalkınmaya zarar vermektedir. Bir ekonominin tam potansiyelinde işleyebilmesi için kadınların beceri ve yeteneklerinin bu kabiliyetlerden en iyi şekilde yararlanan faaliyetlerde kullanılması gerekir. Bu nedenle daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği ekonomik açıdan akılcıdır; verimliliği artırmakta ve diğer kalkınma çıktıları (bir sonraki kuşağın önündeki fırsatları ve toplumsal politikaları/kurumları iyileştirmek gibi) güçlendirmektedir (WB, 2012: 4).

Kadınların yoksulluğunda önemli bir başka husus da aile bireylerinin onlara karşı takındıkları tutumdur. Kadınların istihdama katılımları ve gelir elde etmeleri ailesi tarafından engellenebildiği gibi istemedikleri işlerde çalışmaya zorlandıkları ve elde ettikleri gelirlere el konulduğu da görülmektedir (Atan ve Atan, 2017: 288). Bu tutumlar kadına yönelik ekonomik şiddet örnekleridir. Söz konusu şiddet ile kadınlar elde ettikleri geliri önemsememekte, kendilerine güvenmemekte ve haneye yaptığı katkılara inanmamaktadır (Aksan, 2012: 13).

Kadın yoksulluğuna yol açan ya da derinleştiren nedenler söz konusu yoksulluğun olası sonuçları ile iç içe geçmiş durumdadır. Buvinic (1998)'in de ifade ettiği gibi nedenler ve sonuçlar arasında kısır bir döngü oluşmakta, birbirini besleyerek kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Böylece sürekli yoksulluğu yaşayan ve onunla mücadele etmek zorunda kalan bir kesim ve bu kesime ait bir yoksulluk kültürü oluşmaktadır.

Yoksulluk, yoksul insanlar üzerinde ortadan kaldırılması mümkün olmayan kalıcı davranış kalıpları ortaya çıkartmakta ve bu davranış kalıpları miras olarak yoksulların çocuklarına da aktararak yoksulluktan kurtulması zor bir süreç ortaya çıkarmaktadır (Erdem, 2003: 131). Bu süreç ise yoksulluk kültürü olarak ifade edilmektedir.

Oscar Lewis (1975) tarafından geliştirilen yoksulluk kültürü, yazarın Porto Rikolular ve Meksikalılar üzerine yapmış olduğu alan çalışmalarına dayanmaktadır. Teoriye göre, yoksul insanlar belirli ekonomik, sosyal ve kişisel özelliklere sahip bir alt kültür oluşturmakta ve bu alt kültür aracılığıyla yoksulluk kavramı ve sıfatları bir nesilden diğerine yaşam biçimi olarak aktarılmaktadır. Söz konusu alt kültür, yoksulların aile yapısında, karşılıklı ilişkilerinde, değer sistemlerinde ve harcama alışkanlıklarında ortak evrensel özellikler taşımakta ve farklı ülke ya da bölgelerde ortaya çıkabilmektedir (Lewis, 1975). Bu kültür içerisinde yaşayanların ortak özellikleri ise analık duygusunun olmaması, cinsiyetin karıştırılması, zayıf benlik yapısı, içgüdünün kontrol edilememesi, suça ve şiddete yatkınlık, alkol bağımlılığının yüksek olması, kendinden vazgeçme, tevekkül, yarını düşünmeme vb. olarak ifade edilmiştir (Lewis, 1965).

Lewis yoksul aile çocuklarının küçük yaşlardan (6-7 yaşına kadar) itibaren yoksulluğun alt kültür tutumlarını öğrendiklerine ve içselleştirdiklerine inanmaktadır. Bu nedenle söz konusu çocuklar yaşamlarında karşılarına çıkabilecek yeni durumları ve fırsatları fark etme konusunda isteksiz kalacaklar ve böylece nesiller arasında yoksulluk kültürü yeniden üretilecektir. Hatta yoksulluk kültürünün etkileri, bireyler kendi çabaları ile ekonomik yoksulluktan kurtulsa bile bir süre varlığını devam ettirecektir.

Lewis (1965: L-LI) yoksulluk kültürünün oluşumunu bazı koşullara bağlamaktadır. Bu koşullar ise para ekonomisi (kâr amacıyla üretim ve ücretli işçilik), süreklilik gösteren geniş çaplı işsizlik, emeğin düşük ücretlendirilmesi, dar gelirli sınıf için sosyal, ekonomik ve siyasi örgütlenmenin sağlanmaması/sağlanamaması, çift taraflı akrabalık ilişkisinin olması ve yoksulluğun yoksulların kişisel yeteneksizliklerinden kaynaklandığını savunan bir değer yargısının varlığıdır.

Yoksulluk kültürü ortak evrensel özellikler ile dünya üzerindeki tüm yoksulları homojenleştirirken tüm yoksulların da bu kültür içinde yer almadığını belirtmektedir. Bununla birlikte söz konusu kültürden yoksulların kurtulabilmeleri için aidiyet duygusu geliştirecekleri bir bağlanma biçimi, bir sınıf bilinci, bir dine ideolojiye bağlılığın olması gerekmektedir (Erdem, 2003: 131).

Yoksulluk kültürünün Türkiye'de geçerli olup olmadığına dair kanıtlar sunan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır (Özdoğan, 2009). Bununla birlikte hane içerisinde var olan yoksulluk o hanedeki çocukların hayatı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, hayatta kalma, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun kalmaktadır. Bu durum ise yoksul çocukların sahip oldukları haklardan yararlanmalarını, potansiyellerini tam olarak geliştirmelerini ve topluma eşit birer üye olarak katılmalarını engellemektedir (UNICEF, 2005: 18).

3. Türkiye'de Kadın Yoksulluğu ve İlgili Literatürün Değerlendirilmesi

Tüm dünya gibi ülkemizde de yoksulluktan daha fazla pay alan kadınlardır. Türkiye'de her dönem kadın yoksul oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir. 2009 yılı verilerine göre kadın yoksul oranı %19,3 ve erkek yoksul oranı %17,1'dir. Benzer şekilde hanehalkı gelirinden hiç memnun olmayanların

yoksul kabul edildiği tanıma göre 2012’de gelirinden hiç memnun olmayan kadınların oranı %6,76 iken erkeklerinki %5,96’dır (Uğur, 2017).

Yoksulluğun gösterdiği artış ve bu yoksulluktan kadınların daha şiddetli etkilenmesi gibi nedenler ile Türkiye’de konu sürekli gündemde yer almakta ve buna bağlı olarak da kadın yoksulluğunun nedenlerini ve sonuçlarını araştıran birçok teorik ve ampirik bilimsel araştırma yapılmaktadır. Teorik çalışmalarda genellikle kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın yoksulluğunun başlıca nedeni olarak ifade edilmektedir. Bu ayrımcılığın yol açtığı eğitim eşitsizliği, istihdam imkânı yakalayamama, iş hayatında dezavantajlı konumda olma, toplumsal cinsiyet rolleri vb. hususlar da kadın yoksulluğunu derinleştiren problemler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda yoksullukla mücadele stratejileri de tartışılarak geniş bir perspektiften farklı çözüm yolları geliştirilmektedir (Dedeoğlu, 2000; Ecevit, 2003; Sallan Gül, 2005; Gürses, 2009; Şener, 2009; Gökkaya 2011; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011; Hekimler, 2012; Topgül, 2013; Demirgöz Bal, 2014; Alptekin, 2014).

Türkiye’de konuya ilişkin yapılan ampirik çalışmalar ise genellikle birincil veriye dayanmakta, yoksul kadınlara ulaşılarak sorunların tespitini hedeflemektedir. Anket yönteminin ağırlıklı olarak tercih edildiği bu çalışmalarda yoksul kadınların genel demografik özelliklerini, hane yapılarını, yoksulluklarına yol açan başlıca nedenleri ve yoksulluklarının hayatlarına nasıl yansıdığını belirlemek amaçlanmaktadır. Anket sonucunda elde edilen veriler nitel ya da nicel olarak sınıflandırılmaktadır. Ampirik çalışmalar farklı mekân ve zamanlarda yapılmasına karşın benzer sonuçlar yansıtmaktadır. Araştırmaların ortak sonuçlarına göre kadınlar yoksulluklarının başlıca nedeni olarak işsizlik ve düşük ücreti görmektedir. Yoksulluk, kadınların birçok temel ihtiyaçtan yoksun kalmasına yol açarken toplumsal yaşama katılmasına da engel olmaktadır. Kadınların geleceğe dair en büyük umutları ise genellikle çocuklarıdır (Erdem, 2003; Kardam ve Yüksel, 2004; Körükmez, 2008; Özçatal, 2009; Oğuz ve Kan, 2010; Yusufoğlu, 2010; Çamur Duyan, 2010; Batur, 2011; Bora, 2011; Aksan, 2012; Özmen, 2012; Bayat, 2015; Oktay, 2020).

Ankara’da yoksul 40 kadın ile yapılan bir çalışmada Kardam ve Yüksel (2004) kadınların yoksulluğunun nedenini ve yoksullukla başa çıkma yollarını derinlemesine görüşme tekniğini kullanarak tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada Ingrid Robeyns tarafından geliştirilen yapabilirlikler listesi kadınların hayat hikayelerinin analiz edilmesinde temel bir çerçeve olarak kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre kadınların hane içi sorumlulukları onların güçlü olmasını engellemekte ve işgücüne katılmalarını sınırlandırmaktadır. Ayrıca Kardam ve Yüksel (2004) kadınların aynı gelir grubunda olsa bile yoksulluğu farklı yaşadıklarını tespit etmiştir. Bu nedenle Kardam ve Yüksel (2004: 66) kadın yoksulluğuna karşı mücadelede geliştirilecek program ve projelerde kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü yaşadıkları yoksunlukların yanı sıra onların kendi aralarındaki farklılıkları da göz ardı etmeyen, acil ihtiyaca dayalı öncelikler saptayabilmenin gerekliliğini vurgulamışlardır.

Yusufoğlu (2010) Elazığ’da ikamet eden 100 yoksul kadın ile yoksulluğun nedenlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Kadınlara göre yoksulluklarının başlıca nedenleri işsizlik, düşük hane geliri ve eğitim yetersizliğidir. Yusufoğlu (2010) katılımcıların yoksulluğunun kronikleştiğini ve döngüsel bir durum sergilediğini ifade etmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı çocukluktan itibaren yoksulluğu yaşamaya başlamış ve bu yoksulluktan ileriki yaşlarında da kurtulamamışlardır. Ayrıca katılımcıların hanelerinde yoksulluğun çocuklara aktarılması, kız çocuğunun okutulmaması veya çalışmasına izin verilmemesi, bebek ölümlerinin fazla olması, yardımlara bağımlı hale gelme gibi durumlara da rastlanmıştır (Yusufoğlu, 2010: 88). Böylece katılımcıların yoksullukları gelecek kuşaklara da yansımaktadır.

Benzer bir çalışma Batur (2011) tarafından Nevşehir’de 175 kadının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada kadınların erkeklere göre neden daha yoksul olduklarını ve neden yoksulluktan daha fazla etkilendiklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre hanedeki erkeklerin işsiz olması yoksulluğun başlıca nedeni olarak görülmektedir. Araştırmada kadınların hane içerisindeki yoksulluktan daha fazla etkilendikleri ve maddi yoksulluğun yanı sıra manevi yoksunluk da yaşadıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte kadınların cinsiyet eşitsizliğini artıran bazı davranış ve normları (kadın emeğini değersizleştirme, haneyi geçindirme görevini erkeğe ait görme, ev işlerini kadına ya da kız

çocuğuna ait bir görev olarak kabul etme vb.) benimsedikleri ve bu davranışları ileri kuşaklara aktardıkları saptanmıştır.

Körükmez (2008) İzmir'de yaşayan 167 kadın ile bir anket araştırması yürütmüştür. Bu çalışmada yoksullukla mücadelede toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Sonuçlara göre kadınlar geleneksel hane içi sorumluluklarının yanı sıra kıt hane geliri ile hane ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlenmektedir. Buna karşın hane gelirinden kendilerine düşen pay oldukça sınırlı kalmaktadır. Oktay (2020) Isparta'ya göç eden 1.067 kadının katılımıyla kadınların yoksulluk kavramına bakış açılarını ve yoksulluğa karşı tutumlarını incelemiştir. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada, kadınların bazı demografik özellikleri ile yoksulluğa dair düşünce ve görüşleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada yoksulluktan en çok kadınların etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Çamur Duyan (2010) Ankara-Altındağ'da 458 kadının katılımıyla bir anket çalışması yapmıştır. Çalışmada yoksul kadınların genel özelliklerini, yoksulluğu ve kendilerini nasıl değerlendirdikleri ve kadınların yoksullukla ilişkili sorunlarını tartışmak amaçlanmıştır. Ayrıca yoksulluğun kadınların hayatında yol açtığı ruhsal ve fiziksel sağlık sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçlar katılımcıların önemli bir kısmının aile içi şiddet, beslenme (eksik öğün), fiziksel sağlık (kronik hastalıklar) ve ruh sağlığıyla (depresyon, intihar girişimi) ilgili problemler yaşadığını göstermiştir. Kadınların yaşadıkları olumsuzluklara rağmen toplumsal yaşama katılma çabasında oldukları ve çocuklarının varlığıyla hayata sarıldıkları tespit edilmiştir.

Aksan (2012) çalışmasında Konya'da yoksulluk kültürü bağlamında yoksulların yaşayış tarzlarını, maddi ve manevi dünyalarını belirlemeyi amaçlamıştır. Anket yönteminin kullanıldığı araştırmaya 1080 kişi katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların önemli bir çoğunluğu yoksulluğu kader olarak görmekte, bununla birlikte yoksul insanların çocukları da aynı kaderi paylaşacak yargısına katılmamaktadır. Ayrıca katılımcılar yaşamlarından genel olarak memnun olduklarını ve şartlar ne olursa olsun yaşamaya değdiğini ifade etmişlerdir.

Erdem (2003) Ankara'nın farklı semtlerinde ikamet eden 255 kişinin katılımıyla saha araştırması yapmıştır. Araştırmada yoksulluk kültürü bağlamında yoksulluğa yol açan nedenleri ve bu yoksulluğun yarattığı sonuçları tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yoksulluğun başlıca nedeni işsizliktir. Katılımcıların yaklaşık %55'i yoksulluktan kurtulacağına inanmamaktadır. Yoksulluktan kurtulabileceğini düşünen katılımcılar ise kurtuluş yolunu genellikle çocuklarının okumasına bağlamıştır.

Bayat (2015) Ankara'da ikamet eden 384 kadın ile yaptığı çalışmada işgücü piyasasında kadınların yerini enformel sektör bağlamında ele almıştır. Çalışmanın amacı, enformel istihdamda yer alan yoksul kadınların, enformel istihdama yönelmesinde etkili olan nedenleri, enformel istihdamdaki çalışma koşullarını ve enformel istihdamın kadının psikolojik, sosyal, kültürel yaşantısına olan etkilerini belirlemektir. Sonuçlara göre kadınlar işgücü piyasasında cinsiyet eşitsizliği ile yüzleşmekte ve eğitim yetersizlikleri onları enformel sektöre yönlendirmektedir. Kadınların enformel istihdama katılmalarının başlıca nedenleri ise aile bütçesine katkı ve çocukların eğitimini sağlayabilmektir. Ayrıca yoksullukla baş etmeye çalışan bu kadınların sosyal katılımları tam olarak gerçekleştiremedikleri, gelecekle ilgili kaygı duydukları tespit edilmiştir.

Kadınların enformel sektördeki yerini araştıran bir başka çalışmada kadınlar işçi ve işveren olarak iki yönlü ele alınmıştır. Bora (2011) tarafından yapılan çalışmada 14 temizlikçi kadın ve 13 işveren kadın ile görüşülmüştür. Nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı çalışmada bu iki gruptaki kadınlar arasındaki sınıfsal farklılığı ve cinsiyet ilişkilerinin nasıl üretildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Sonuçlar kadınların sınıfsal olarak ayrıştığını, bu durumun ise kadın dayanışmasına zarar verdiğini göstermiştir. Ayrıca temizlikçi kadınların eşlerinin genellikle işsiz ya da düzensiz işe sahip oldukları ve hanenin geçimini kadınların sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kadınların kazançlarını değersiz gördükleri ve haneyi geçindiren kişinin erkek olduğuna inandıkları belirlenmiştir.

Özçatal (2009) Tokat'ta formel sektörde imalat sanayinin farklı kollarında işçi statüsünde çalışan 298 kadının katılımıyla bir alan araştırması yapmıştır. Çalışmada kadınların işgücü piyasasına katılımını ve bu piyasada etkili olan sosyo-demografik ve sosyokültürel faktörleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan kadınların yaklaşık %40'ı evlidir ve bu kadınlar genellikle hanedeki yaşam koşullarının kötüleşmesiyle

ekonomik zorunluluk sonucu çalışmaya başlamışlardır. Ancak kalifiye eleman olmamaları ve eğitim seviyelerinin genellikle yetersiz olması düşük ücretli işlerde istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu ataeril kapitalist sistemin zorlukları ile karşılaşarak işe alınma, işte yükselme, ücret, sigortalı çalışma hakkı, kurum için eğitim gibi konularda erkeklere daha geri planda kalmaktadır. Bunun sonucunda ise kadının kazancı haneye ek katkı olarak tanımlanmaktadır.

Oğuz ve Kan (2010) çalışmalarında Konya-Seydişehir’de yaşayan kadınların organik çilek üretimine katılımını ve bu katılımın yoksulluklarını azaltmadaki rolünü ortaya koymayı amaçlamışlardır. 55 kadın katılımı ile gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre organik çilek üretimi, ekonomiyi canlandırmakta ve kadınların işgücüne katılımı artmaktadır. Fakat kadınların gelirleri üzerinde söz hakkına sahip olmamaları gelir artışından yeterince faydalanamamalarına neden olmaktadır. Özmen (2012) ise mikro kredi uygulamalarının kadın istihdamına ve dolayısıyla yoksulluğu gidermeye etkisini araştırmıştır. TÜİK ve TGMP verilerine dayanılarak yapılan analizlerde mikro kredinin yarattığı istihdam olanaklarının yetersiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

4. Araştırmanın Yöntemi

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Hipotezleri

Çalışmada erkekler ile kıyaslandığında göreceli olarak yoksulluğu daha derinden hissedilen kadınların yoksulluklarının boyutlarını ve gerek kendi gerekse aile hayatlarına bu yoksulluğun yansımalarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda Erzurum il merkezine bağlı Yakutiye, Aziziye ve Palandöken ilçelerinde ikamet eden ve görece olarak daha düşük gelir grubunda (eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre ilk %10’luk dilimde) yer alan kadınlar ile bir anket araştırması yürütülmüştür. Araştırma kapsamında kadınların demografik özellikleri, hane yapıları, ekonomik durumları ile yoksulluklarının temel ihtiyaçlarına ve sosyal hayatlarına yansımaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada TÜİK’in 2017 yılı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 10’luk gruplar itibariyle ilk %10’luk dilimde yer alan hanehalkı kullanılabilir fert gelir dağılımı dikkate alınmıştır. Bu veriye göre Erzurum alt bölgesinde %10’luk dilimdeki hane geliri yaklaşık ortalama 5.600 ₺’dir. Söz konusu gelirin altında toplam hane gelirine sahip kadınlar çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Ancak ankete katılanlar arasında 4.000 ₺’nin üzerinde toplam hane geliri olan katılımcı bulunmamaktadır.

Araştırmanın hipotezleri maddi yoksulluk ile bağlantılı iki temel husus üzerinden şekillendirilmiştir. Bu hususlar katılımcıların kendilerini yoksul hissetmeleri ve sahip oldukları toplam hane geliridir. Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

- **H₁**: Katılımcıların kendini yoksul hissetmesi ile çalışma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₂**: Katılımcıların kendini yoksul hissetmesi ile eşinin çalışma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₃**: Katılımcıların kendini yoksul hissetmesi ile hanede sigortalı çalışan olması arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₄**: Katılımcıların kendini yoksul hissetmesi ile toplam hane geliri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₅**: Katılımcıların barınma ihtiyacına yoksulluğun yansımaları ile toplam hane geliri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₆**: Katılımcıların gıda ihtiyacına yoksulluğun yansımaları ile toplam hane geliri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₇**: Katılımcıların sağlık ihtiyacına yoksulluğun yansımaları ile toplam hane geliri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- **H₈**: Katılımcıların eğitim ihtiyacına yoksulluğun yansımaları ile toplam hane geliri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

4.2. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmada veri toplamak için Erzurum'da ikamet eden yoksul kadınlar ile bir anket çalışması yürütülmüştür. Anket kapalı uçlu sorulara dayanmaktadır. Bununla birlikte konuya dair daha ayrıntılı bilgi edinmek amacıyla katılımcılara açık uçlu sorular da yönlendirilmiş ve mümkün olduğunca karşılıklı sohbet ortamında kadınların farklı fikir ve görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Anket şablonunun oluşturulması için ikincil veri kaynaklarından (Öztürk, 2008; Emir, 2009; Yusufoglu, 2010; Batur, 2011; Berber, 2016) yararlanılmıştır.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini ve hanehalkının yapısını tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Böylece katılımcıların ve ailelerinin genel demografik özelliklerini ortaya koyarak katılımcıların yoksulluğunda bu özelliklerin rolünü tespit etmek amaçlanmıştır. İkinci bölüm katılımcıların ve hanedeki diğer bireylerin istihdam durumlarına (katılımcının ve hanesindeki diğer bireylerin çalışma durumu, meslek dağılımı, sigortalı çalışma durumları ve aylık kazançları ile çalışmayan katılımcıların çalışmamasında etkili olan faktörler) ve toplam hane gelirine ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde katılımcıların ve diğer hane bireylerinin çalışma koşulları ile kendilerini yoksul hissetmeleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığı χ^2 bağımsızlık testi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anketin son bölümünde katılımcıların yaşadıkları yoksulluğun barınma, gıda, eğitim, sağlık vb. temel ihtiyaçlarına ve sosyal hayatlarına yansımaları tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Üçüncü bölümde katılımcıların temel ihtiyaçlarına ve sosyal hayatlarına yoksulluğun yansımaları toplam hane geliri ile ilişkilendirilerek χ^2 bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir.

Anketin uygulanması Mart-Mayıs 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bilgilerin tasnif edilmesi ve analizlerinde SPSS 21.0 (Statistical Program For Social Sciences) bilgisayar paket programından yararlanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evreni Erzurum il merkezine bağlı üç ilçede (Yakutiye, Palandöken ve Aziziye) ikamet eden ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 10'luk gruplar itibarıyla ilk %10'luk dilimde gelire sahip kadınlar oluşturmaktadır.

Yoksul kadınların evren sayısını net olarak hesaplamak mümkün değildir. Ancak yaklaşık bir evren sayısı belirleyebilmek için TÜİK'e ait 2017 yılı nüfus, hanehalkı ve hanehalkı kullanılabilir fert geliri dağılım verilerinden yararlanılmıştır. Bu verilerin yardımıyla Erzurum il merkezinde ilk %10'da yer alan hane sayısı yaklaşık olarak 6.382 olarak hesaplanmıştır. Her hanede de en az bir kadın olduğu varsayılmış ve evren sayısı yaklaşık 6.382 olarak kabul edilmiştir. Örneklem sayısı ise %5 hata payına göre 362 olarak hesaplanmıştır (<http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>).

Örnekleme ulaşabilmek için Erzurum'daki sosyal yardımlaşma kurumlarından yardım alınarak şehrin göreceli olarak daha yoksul mahalleleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte başta bu mahalleler olmak üzere şehrin farklı mahallelerinde ikamet eden daha çok sayıda kadına ulaşmak için sosyal ilişkiler ve ağlar da kullanılmıştır. Böylece kartopu yöntemi² kullanılarak 200 kadının katılımıyla anket süreci tamamlanmıştır. Araştırmada hedeflenen örneklem sayısına tam olarak ulaşamamış ve çeşitli zorluklar ile karşılaşmıştır. Bu zorluklar araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Söz konusu araştırma kısıtları şu şekilde ifade edilebilir:

- Yoksul insanların yaşadığı mahallelerin kentsel dönüşümden dolayı değişmesi ve bu durumun kadınlara ulaşmada zorluk yaratması,
- Kadınların günlük rutin işlerinden dolayı ortaya çıkan zaman problemi,
- Diğer aile bireylerinin kadınlara ankete katılmamaları yönünde uyguladıkları baskı,
- Kadınların görüşlerini açıkça ifade etmeleri önündeki çekingen tavırlarıdır.

5. Araştırmanın Bulguları

Araştırmada öncelikle Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı kullanılarak soruların güvenilirlik analizi yapılmıştır. İç tutarlılık tahmin yöntemi olan Cronbach's alfa katsayısı ölçekte yer alan k maddenin varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır (Özdamar,

2002). Yapılan analiz sonucu Cronbach's alfa değeri 0,707 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca her bir sorunun bu katsayıya katkısı incelenerek herhangi bir sorunun çıkarılması durumunda α değerinin artış seyrinin nasıl bir değişim sergilediği izlenmiştir. Sonuçta hem Cronbach's alfa değeri hem de α değerinin artış seyrine göre anket sorularının istenilen olguyu başarıyla ölçtüğü belirlenmiştir.

5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Hanelerine Ait Bilgileri

Ankete katılan toplam 200 kadının %30'u 35-44 ve %25'i 45-54 yaş aralığında yer almaktadır. Katılımcıların %56'sı (112 kişi) Erzurum il merkezi doğumlu iken %44'ü Erzurum il merkezine göç etmiştir. Göç edenlerin %79,5'i Erzurum ilçelerinden ve %19,3'ü çevre illerden göç etmiştir. Kadınların göç etmelerinin en önemli nedeni ise evliliğidir.

Eğitim durumlarına göre katılımcıların dağılımı incelendiğinde %43,5'inin ilköğretim mezunu ve %16'sının okuryazar olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlar yoksul kadınlar ile yapılan benzer çalışmalar ile uyumludur. Ancak katılımcıların %4'ü üniversite mezunudur. Söz konusu katılımcılar bekâr olup yoksul hanelerde yaşamaktadır. Bu katılımcılar üniversiteden yeni mezun olduklarını ve aldıkları eğitim doğrultusunda iş aradıklarını, ancak istihdam olanağı yakalayamadıklarını belirtmişlerdir. Literatürdeki genel kanaate göre eğitim seviyesinin artmasıyla yoksulluk azalmaktadır. Bununla birlikte TÜİK'in 2009 Yoksulluk Çalışması sonuçlarına göre ilköğretim mezunları ilköğretim mezunlarından daha fazla eğitim almalarına rağmen, yoksulluk oranları ilköğretim mezunlarından daha fazladır. Bu sonuç eğitimin lineer olarak yoksulluğun azalmasına katkıda bulunmadığını ve başka değişkenlerin de açıklayıcı olarak hesaba katılmasının gerekli olduğunu düşündürmektedir (Uğur, 2017: 177). Bu noktada istihdam olanaklarının artırılması ve kişilerin eğitimi doğrultusunda istihdamı yakalayabilmesi önem teşkil etmektedir.

Medeni durumları açısından katılımcıların %66'sı evli (resmi ya da imam nikâhlı), %17,5'i bekâr, %12'sinin eşi vefat etmiş ve %4,5'i ise boşanmıştır. Katılımcıların boşanmalarındaki başlıca neden geçim sıkıntısı ve bu sıkıntının aile içi ilişkilerini etkilemesidir.

Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Özellikler	N	%	
Yaş	15-24	33	16,5
	25-34	36	18,0
	35-44	60	30,0
	45-54	50	25,0
	55-64	10	5,0
	65 ve üstü	11	5,5
	Toplam	200	100,0
Doğum Yeri	Erzurum	112	56,0
	Diğer	88	44,0
	Toplam	200	100,0
Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	32	16,0
	Okuryazar	21	10,5
	İlkokul	87	43,5
	İlköğretim	16	8,0
	Mesleki/Teknik Lise	19	9,5
	Genel Lise	17	8,5
	Üniversite	8	4,0
Toplam	200	100,0	
Medeni Durum	Bekâr	35	17,5
	Evli-Resmi Nikâhlı	124	62,0
	Evli-İmam Nikâhlı	8	4,0
	Eşi ölmüş	24	12,0
	Boşanmış	9	4,5
Toplam	200	100,0	

Katılımcıların yaklaşık %80'inden fazlası çekirdek aile yapısına sahiptir. Kadınların %78,5'inin (157 kişi) çocuğu vardır. Tablo 2'de katılımcıların hanelerinde yaşayan bireylere ait sayısal veriler aktarılmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Hanesindeki Birey Sayıları

		N	%
Çocuk sayısı	0	43	21,5
	1-2	58	29,0
	3-4	68	34,0
	5 ve üstü	31	15,5
	Toplam	200	100,0
Hanede yaşayan toplam birey sayısı	1-2	14	7,0
	3-4	83	41,5
	5-6	86	43,0
	7 ve üstü	17	8,5
	Toplam	200	100,0

Tablo 2'ye göre katılımcıların %79,5'inin farklı sayıda çocuğu vardır. Bu katılımcıların %75,2'sinin (118 kişi) çocukları örgün eğitim kurumlarında öğrencidir. 125 kadının (%79,6) çocukları herhangi bir işte çalışmazken 32 (%20,4) kadının çocukları çalışmaktadır. Ayrıca anketin yapıldığı anda evli olduğunu belirten katılımcıların eşlerinin eğitim durumu incelendiğinde %59'unun ilkokul, %13,5'inin ilköğretim ve %12,8'inin lise mezunu olduğu görülmüştür.

5.2. Katılımcıların Çalışma Durumu ve Hane Gelirlerine İlişkin Bilgiler

Katılımcıların %12,5'i anketin yapıldığı anda bir işte çalıştıklarını, %83'ü hiç çalışmadıklarını ve %4,5'i daha önce çalıştıklarını ama şu an çalışmadıklarını ifade etmiştir. Anket esnasında çalışmadığını belirten katılımcıların %22,9'u kendi tercihleri ile çalışmak istemezken %14,9'u eğitim yetersizliğini ve %14,3'ü ise uygun iş bulamamayı çalışmamalarının nedeni olarak belirtmiştir. Kendi tercihi ile çalışmak istemeyen kadınlar ile yapılan sohbet esnasında elde edilen bilgilere göre bu tercihlerinin altında toplumun onlara yüklediği sorumlulukları (çocuk bakımı, ev işleri vb.) aksatma endişesi ve dini inançları gereği iş hayatından uzak durma istekleri yer almaktadır. Tablo 3'de çalışmayan katılımcıların çalışmamalarında etkili olan başlıca faktörler yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların İşgücü Piyasasına Katılmamasında Etkili olan Başlıca Faktörler

Nedenler	%
Kendi isteği	22,9
Eğitim yetersizliği	14,9
Uygun iş bulamama	14,3
Sağlık durumunun elverişsiz olması	11,4
Evlilik/eşin izin vermemesi	9,7
Çocuk bakımı	9,7
Ücretlerin düşük olması	6,9
Sosyal güvence eksikliği	2,3
Diğer	7,9
Toplam	100,0

Çalışan kadınlar kadının ekonomik özgürlüğüne vurgu yaparak çalışmanın gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Çalışan kadınların %28'i (7 kişi) formal sektörde işçi olarak istihdam edilmektedir. Kamu ya da özel sektörde çalışan bu kadınlar sosyal güvenceye de sahiptir. Katılımcıların %72'si (18 kişi) ise enformel sektöre ait farklı iş kollarında çalışmaktadır. Söz konusu katılımcıların 8'i evlere temizliğe giderken 4'ü çocuk bakım hizmeti ve 6'sı ise evde üretim gerçekleştirmektedir. Çalışan katılımcıların %24'ü 500 ₺ ve altı gelir elde

ettiklerini söylerken %20'si 501-1.000 ₺, %24'ü 1.001-1.500 ₺, %16'sı 1.501-2.000 ₺ ve %16'sı 2.001-2.500 ₺ aralığında gelir elde ettiğini belirtmiştir.

Anketin yapıldığı anda evli (resmi ya da dini nikâhlı) olduğunu belirten kadınlar 132'dir. Bu kadınların %77,3'nün (102 kişi) eşi çalışırken %22,7'sinin (30 kişi) eşi işsizdir. Tablo 4'de evli katılımcıların eşlerinin mesleklerine ilişkin bilgiler verilmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Eşlerinin Meslekleri

Meslekler	N	%
Memur	6	5,9
Özel sektörde işçi	35	34,3
Kamuda işçi	18	17,6
Çiftçi	4	3,9
Yevmiyeli işçi	7	6,9
Emekli	11	10,8
Seyyar satıcı	5	4,9
Esnaf	7	6,9
Diğer	9	8,8
Toplam	102	100,0

Tablo 4'e göre eşi çalışan katılımcıların %34,3'ünün eşi özel sektörde işçiyken %17,6'sının kamuda işçidir. Katılımcıların eşlerinin %35,3'ü 1.501-2.000 ₺ ve %26,5'i 2.001-2.500 ₺ aralığında gelir elde etmektedir. 500 ₺ ve altı aylık kazancı olanların oranı ise %3,9'dur. Hanesinde en az bir sigortalı çalışana sahip katılımcıların oranı %42,5 (85 kişi) iken hiç sigortalı çalışanın olmadığı katılımcı oranı %57,5 (115)'dir.

Tablo 5'de katılımcıların toplam hane gelirlerine ait bilgiler sunulmaktadır. Tablo 5'e göre katılımcıların %33,5'inin 1.501-2.250 ₺, %21'inin 751-1.500 ₺ ve %20'sinin 2.251-3.000 ₺ arasında toplam hane geliri mevcuttur.

Tablo 5. Hanenin Toplam Gelirine ait Bilgiler

Gelir aralığı	N	%
750 ve altı	29	14,5
751-1.500	42	21,0
1.501-2.250	67	33,5
2.251-3.000	40	20,0
3.001-3.750	15	7,5
3.751-4.256	7	3,5
Toplam	200	100,0

Katılımcılar sahip oldukları hane gelirini en çok gıda ihtiyacını (%70,5) karşılamak için harcamaktadır. Diğer önemli harcama kalemleri ise haneye ait borç yükü (%11) ve faturalardır (%10,5).

Katılımcılara sahip oldukları koşullar ile kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorulduğunda %78'inin (156 kişi) kendini yoksul hissettiği, ancak %22'sinin (44 kişi) hissetmediği cevabı alınmıştır. Daha sonra kendini yoksul hisseden katılımcılara "yoksulluğunuzun en önemli nedenleri nedir?" şeklinde açık uçlu soru yönlendirilmiştir.

Katılımcılar kendisinin ya da eşinin işsiz olmasını yoksulluklarının en önemli nedeni olarak görmektedir. Diğer önemli nedenler ise düşük ücret ve eğitim yetersizliğidir. Katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 6'da aktarılmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Kendilerini Yoksul Hissetmelerinde Etkili olan Başlıca Faktörler

Nedenler	%
İşsizlik	60,9
Düşük ücret	14,7
Eğitim eksikliği	10,3
Hükümet politikaları	8,3
Eş vefatı	3,2
Hayat pahalılığı	1,9
Eşinden boşanma	0,6
Toplam	100,0

Katılımcıların kendisini yoksul hissetmesi ile çalışma durumu, eşinin çalışması, ailede sigortalı çalışan olması ve hanenin toplam geliri arasındaki ilişkiyi araştırmak için χ^2 bağımsızlık testi³ yapılmıştır. Bu testin seçilmesinin nedeni verilerin yapılan analizler sonucunda homojen (Homojen Vary. Testi: $p>0,05$), ancak normal dağılım (One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test: $p<0,05$) göstermemesidir. Tablo 7’de analiz sonuçları aktarılmaktadır.

Tablo 7’de yer alan χ^2 bağımsızlık test sonuçlarına göre katılımcıların çalışma hayatına dâhil olmaları ile kendilerini yoksul hissetmeleri arasında %5 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Böylece “ H_1 : katılımcıların çalışma hayatına dâhil olmaları ile kendilerini yoksul hissetmeleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuç, çalışan yoksul kadınların çalışma koşulları ile ilişkili olabilir. Yoksul kadınlar genellikle sosyal güvencesi olmayan, düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Çalışan kadınların elde ettikleri ücretler, onların daha refah bir hayat yaşamaları için yeterli gelmemektedir. Bu sebeple kadınlar çalışma hayatında yer alsalar bile, kendilerini yoksul hissetmeye devam etmektedir. Ayrıca daha önce ifade edildiği gibi bazı kadınlar hane içi ekonomik şiddete maruz kalmakta ve diğer hane bireyleri tarafından onların yaptıkları her türlü iş ve kazanç değersiz gösterilmektedir. Bu durum da ulaşılan sonucun altındaki önemli nedenlerden biri olabilir.

Tablo 7. Katılımcıların Hane Özellikleri ile Kendisini Yoksul Hissetmesi arasındaki İlişkilere ait χ^2 Analiz Sonuçları

Karşılaştırılan Değişkenler	N	χ^2	Prob.
Kişinin çalışma durumu	200	2,293	0,232
Eşinin çalışma durumu	132	6,572	0,010*
Ailede sigortalı çalışan olması	200	12,649	0,000*
Toplam hane geliri	200	14,358	0,013*

* %5 önem düzeyine göre istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 7’ye göre katılımcıların eşlerinin çalışması ile kendilerini yoksul hissetmeleri arasında %5 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Böylece H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Eşi çalışmayan katılımcıların %96,7’si kendini yoksul hissederken %3,3’ü yoksul hissetmemektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda eşleri çalışan kadınların ekonomik açıdan kendilerini daha güvende hissettikleri belirtilebilir.

Benzer şekilde hanede sigortalı çalışan olması ile katılımcıların kendilerini yoksul hissetmeleri arasında %5 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Böylece H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Hanesinde sigortalı çalışan olmayan kadınların %87’si kendini yoksul hissederken sigortalı çalışanın olmadığı hanelerdeki kadınların sadece %13’ü kendini yoksul hissetmemektedir. Hanede sigortalı çalışanın olması (özellikle eşin sigortalı çalışması) kadınların gelecek için kendilerini daha güvende hissetmelerine imkân sağlamaktadır.

Katılımcıların toplam hane geliri ile kendilerini yoksul hissetmeleri arasında %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmış ve H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Hane geliri azaldıkça genel olarak katılımcılar

kendini daha fazla yoksul hissetmektedir. Örneğin; 1.500 ₺ ve altı gelire sahip katılımcıların neredeyse tamamı kendini yoksul hissetmektedir. Ancak bu gelir grubuna göre daha yüksek gelire sahip katılımcılar da yoksulluğu derinden hissettiğini belirtmiştir.

5.3. Yoksulluğun Katılımcıların Temel İhtiyaçlarına ve Sosyal Hayatlarına Yansımaları

Bu bölümde yoksulluğun katılımcıların temel ihtiyaçlarına ve sosyal hayatlarına yansımaları incelenmiştir. Öncelikle katılımcıların barınma, gıda, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçları dikkate alınarak mevcut koşulları ve bu ihtiyaçları karşılarken yaşadıkları problemleri tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların toplam hane geliri ile temel ihtiyaçlarına yoksulluğun yansımaları arasındaki ilişki χ^2 bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir. Daha sonra katılımcıların sosyal hayattaki yeri, sosyal aktivitelere katılma sıklığı, çevrelerinin onlara karşı tutumu ve yaşadıkları şehre dair görüşleri irdelenerek katılımcıların sosyal hayatı deneyimleme biçimleri ele alınmıştır.

Katılımcıların %40'ı apartman dairesinde otururken, %59,5'i gecekondulu/müstakil evde oturmaktadır. Bir katılımcı ise kadın sığınma evinde kaldığını belirtmiştir. Yoksul kadınların %51,5'i kendi evine sahip değilken %48,5'i kendi evine sahip olduğunu ifade etmiştir. Kendi evine sahip olmayan katılımcıların %78,6'sı kira öderken, %21,4'ü evin mülkiyeti kendisine ya da diğer aile bireylerine ait olmamasına rağmen kira ödemediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların %84'ü (168 kişi) yoksulluğun barınma ihtiyaçlarını olumsuz etkilediğini ifade ederken %16'sı (32 kişi) etkilemediğini belirtmiştir. Barınma ihtiyacında yoksulluktan dolayı sıkıntı yaşadığını belirten kadınlara ne gibi sorunlar yaşadıkları sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevapların dağılımları Tablo 8'de verilmektedir.

Tablo 8'e göre katılımcıların yaşadıkları başlıca barınma problemleri ısınma (%22,2), rutubet (%16,6), kira bedelini ödemedeki zorluk (%12,9) ve yetersiz oda sayısıdır (%12,9). Katılımcılar ile yapılan sohbette birçok kadın sadece kendi konutlarından değil, oturdukları mahalleden de şikâyetçi olmuşlardır. Söz konusu kadınlar mahallelerinde suç oranlarının yüksek olmasından ve çevre kirliliğinden yakınmaktadır.

Tablo 8. Başlıca Barınma Problemleri

Problemler	%
Isınma problemi	22,2
Rutubet problemi	16,6
Kira bedelini ödeyememe	12,9
Yetersiz oda sayısı	12,9
Çatı ve duvar problemi	10,9
Evin bulunduğu mahalle	8,6
Elektrik-su tesisat problemi	7,3
Diğer	8,6
Toplam	100

Tablo 9'da katılımcıların aylık mutfak harcama tutarlarına göre dağılımları verilmektedir. Tablo 9'a göre katılımcıların %35,5'i aylık 300 ₺ ve altında, %13'ü 301-600 ₺ ve %14,5'i 601-900 ₺ aralığında gıda harcaması yapmaktadır. Sadece dört katılımcı 1.201 ve üstü ₺ harcama yaptığını belirtmiştir. Katılımcıların %93'ü gibi büyük bir çoğunluğu (186 kişi) yoksulluğun gıda tüketim ihtiyaçlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %7'si (14 kişi) ise herhangi bir olumsuzluk olmadığını söylemiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Aylık Mutfak Harcamalarına göre Dağılımları

Harcama Tutar aralığı	N	%
≤300 ₺	71	35,5
301-600 ₺	86	13,0
601-900 ₺	29	14,5
901-1.200 ₺	10	5,0
1.201 ve üstü ₺	4	2,0
Toplam	200	100,0

Tablo 10’da katılımcıların et, süt-peynir, meyve, sebze, bakliyat ve makarna tüketim sıklığına ait dağılımları gösterilmektedir. Tablo 10’a göre katılımcıların en sık tükettikleri gıda ürünü makarnadır. Buna karşın et, meyve ve sebze tüketim sıklıkları ise daha azdır. Çıkan bu sonuç literatür ile benzerlik göstermektedir (Batur, 2011). Genellikle yoksul kişiler makarna, patates vb. göreceli olarak daha ucuz, ama bireyi tok tutan ürünleri daha fazla tüketmek zorunda kalmaktadır. Ancak et, meyve-sebze vb. ürünlere gelirlerinden yeterli düzeyde harcama yapamamaktadırlar.

Tablo 10. Katılımcıların Gıda Tüketim Sıklığına ait Bilgiler

Gıdalar	Zaman	N	%	Gıdalar	Zaman	N	%
Et tüketim sıklığı	Her gün	9	4,5	Sebze tüketim sıklığı	Her gün	36	18,0
	Haftada 1	49	24,5		Haftada 1	89	44,5
	Ayda 1	56	28,0		Ayda 1	55	27,5
	Çok nadir	86	43,0		Çok nadir	20	10,0
	Toplam	200	100,0		Toplam	200	100,0
Süt-Peynir tüketim sıklığı	Her gün	155	77,5	Bakliyat tüketim sıklığı	Her gün	53	26,5
	Haftada 1	28	14,0		Haftada 1	111	55,5
	Ayda 1	10	5,0		Ayda 1	22	11,0
	Çok nadir	15	3,5		Çok nadir	14	7,0
	Toplam	200	100,0		Toplam	200	100,0
Meyve tüketim sıklığı	Her gün	44	22,0	Makarna tüketim sıklığı	Her gün	128	64,0
	Haftada 1	95	47,5		Haftada 1	61	30,5
	Ayda 1	46	23,0		Ayda 1	7	3,5
	Çok nadir	15	7,5		Çok nadir	4	2,0
	Toplam	200	100,0		Toplam	200	100,0

Katılımcıların %83,5’i (167 kişi) sağlık hizmetleri ihtiyaçlarını karşılamada yoksulluklarının olumsuz etki yarattığını belirtmiştir. Bu katılımcıların sağlık ihtiyaçlarını karşılamada yaşadıkları başlıca problemler sırasıyla tedavi masrafını karşılayamama (%47,3), ilaç masrafını karşılayamama (%22,8) ve hastaneye ulaşım sıkıntısı (%18,6)’dır.

Katılımcıların %26,5’inin hanesinde kronik hasta; %10,5’inin hanesinde ise zihinsel ya da fiziksel engelli birey yaşamaktadır. Zihinsel ya da fiziksel engelli çocuğu olan bazı kadınlar anket görüşmeleri esnasında engelli çocuklarla ilgili önemli bir toplumsal sorunu dile getirmişlerdir. Bu kadınlar çocuklarına karşı çevrelerinin olumsuz tutum sergilediğini ve çocuklarının sosyal dışlanma yaşadığını ifade etmiştir. Mülakat esnasında elde edilen diğer önemli bir husus da yoksulluğun sağlık ihtiyaçlarının karşılanamamasının bir sonucu olarak gelecek nesillere taşınması ile ilgilidir. Örneğin; bir katılımcı eşinin çocukken bir rahatsızlık geçirdiğini, ancak eşinin hanede o dönem yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle tedavi göremediğini belirtmiştir. Bu problem ise günümüze yansarak eşinin ve ona bağlı olarak hanenin geri kalan bireylerinin daha ciddi maddi ve manevi problemler ile karşılaşmasına neden olmaktadır.

Yoksulluğun yarattığı en önemli sebep-sonuç ilişkilerinden biri yoksulların maddi imkânsızlıktan dolayı eğitim imkanlarından yoksun olması ve bu durumun yarattığı kısır döngü ile yoksulluğun hanedeki çocuklara yansarak gelecek kuşaklara aktarılmasıdır.

Katılımcıların neredeyse tamamı (%98,5) eğitimin yoksulluğu gidermede önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcılara “kız çocuğunun eğitimi mi yoksa erkek çocuğunun eğitimi mi daha önemlidir?” sorusu yönlendirilmiştir. Katılımcıların %69’u hem kız hem de erkek çocuğunun eğitimi önemli görmektedir. Bu kadınlara göre kız ya da erkek, yoksul aile çocuklarının yoksulluktan kurtulmasının tek yolu iyi bir işe sahip olmaktır ve bunu sağlayacak husus da eğitimidir. Katılımcıların %21,5’i (41 kişi) ise kız çocuğunun eğitimi daha önemli görmektedir. Katılımcıların verdiği cevapların dağılımı Tablo 11’de verilmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların Çocuklarının Eğitimine Dair Görüşleri

	N	%
Her ikisi de önemli	138	69,0
Erkek çocuğu	18	9,0
Kız çocuğu	43	21,5
İkisi de önemli değil	1	0,5
Toplam	200	100,0

Türkiye’de eskiye oranla ebeveynler kız çocuklarının eğitimine daha fazla önem vermekte ve buna bağlı olarak kızların okullaşma oranları artmaktadır. Araştırma bulguları da bu değişimi destekler niteliktedir. Bununla birlikte gerek kız gerek erkek çocuklarının okullaşması sadece niceliksel olarak kalmamalı, niteliksel olarak da onlara daha kaliteli eğitim imkânları sağlanmalıdır.

Kıt kanaat geçinen barınma ve gıda gibi en temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanan hanelerde yaşayan kız ya da erkek tüm yoksul çocuklar yaşatları ile eşit koşullara sahip değildir. Yoksul çocuklar evde ders çalışma ortamının varlığından okul gereçlerinin teminine kadar birçok fiziki hususta eksik kalmaktadır. Bu durum ile ilişkili olarak katılımcılara “yaşadığınız yoksulluk çocuğunuzun eğitim hayatını olumsuz etkiliyor mu?” sorusu yönlendirilmiştir. Katılımcıların %81,3’ü (126 kişi) yoksulluktan çocuklarının eğitiminin olumsuz etkilendiği cevabını vermiştir. Çocuklarının eğitiminde yoksulluğun yarattığı başlıca problemler kırtasiye masrafını karşılayamama (%20,7), harçlık verememe (%19,3) ve okulun ilave masraflarını karşılayamadır (%18,3).

Katılımcıların temel ihtiyaçlarına (barınma, gıda, eğitim ve sağlık) yoksulluğun yansımaları ile toplam hane geliri arasındaki ilişkiyi araştırmak için χ^2 bağımsızlık testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 12’de gösterilmektedir.

Tablo 12’ye göre katılımcıların sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarına yoksulluklarının yansımaları ile toplam hane geliri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Böylece H_7 ve H_8 hipotezleri reddedilmiştir. Buna karşın katılımcıların barınma ve gıda ihtiyacına yoksulluğun yansımaları ile toplam hane geliri arasında sırasıyla %5 ve %10 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların Toplam Hane Geliri ile Yoksulluğun Temel İhtiyaçlara Yansımaları arasındaki İlişkilere ait χ^2 Analiz Sonuçları

Karşılaştırılan Değişkenler	N	χ^2	Prob.
Yoksulluğun barınma ihtiyacına yansımaları	200	19,387	0,002*
Yoksulluğun gıda ihtiyacına yansımaları	200	9,877	0,079**
Yoksulluğun sağlık ihtiyacına yansımaları	200	7,458	0,189
Yoksulluğun eğitim ihtiyacına yansımaları	200	5,073	0,407

* %5 önem düzeyine göre istatistiki olarak anlamlıdır.

** %10 önem düzeyine göre istatistiki olarak anlamlıdır.

Sonuçlar daha ayrıntılı incelendiğinde gerek eğitim gerekse sağlık ihtiyaçlarını karşılamada tüm alt gelir gruplarında yer alan katılımcıların yaklaşık %80’inden fazlasının sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Çünkü maksimum 4.000 ₺ gelire sahip olan katılımcılar daha temel gördükleri barınma ve gıda gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, eğitim ve sağlığa yeterli bütçe ayıramamaktadır.

Toplam hane geliri ile barınma ve gıda ihtiyacına yoksulluğun yansıması arasındaki sonuçlar ise daha karmaşık bir durum sergilemektedir. Analiz sonuçları 1.500 ₺ ve altı gelir grubu; 1.501 ve 3.000 ₺ aralığındaki gelir grubu ile 3.001 ₺ ve üstü gelir grubunda farklılaşmaktadır. 1.500 ₺ ve altı gelire sahip katılımcıların neredeyse tamamı barınma ve gıda ihtiyacını karşılamada sıkıntı yaşamaktadır. Buna karşın bir üst gelir grubundakiler (1.501 ve 3.000 ₺) ise göreceli olarak ihtiyaçlarını karşılamada daha az sıkıntı yaşadıklarını belirtmiştir. Ancak 3.000 ₺ üstü gelir grubunda durum daha olumsuzdur. Özellikle barınma ihtiyacını karşılamada toplam gelirinin yetersiz geldiğini belirten 3.000 ₺ ve üzeri gelire sahip katılımcıların oranı %90 civarındadır. Söz konusu katılımcılar genellikle kamu ya da özel sektörde işçi ve memur eşe sahip katılımcılardır ve konut sahibi olmadıkları için kira ödemek zorunda kalmaktadırlar.

Yukarıdaki sonuç aslında Türkiye'de her geçen gün büyüyen işçi ve memur yoksulluğunun bir göstergesidir. Türkiye'de 2019 yılının ikinci yarısından itibaren en düşük memur maaşı yaklaşık 3.200 ₺ iken kamu işçi maaşı ise brüt 3.500 ₺ civarındadır. Aynı dönem için yoksulluk sınırı dört kişilik bir hane için yaklaşık 6.700 ₺'dir (TÜRK-İŞ, 2019). İstatistiki veriler kamuda işçi ya da memur olan birçok bireyin yoksulluk sınırı altında yaşadığını göstermektedir.

Tablo 13'de kadınların farklı sosyal faaliyetlere katılma sıklıklarına ilişkin bilgiler verilmektedir. Sonuçlara göre katılımcıların %26'sı çok nadir ve %21,5'i ayda bir kez aile-akraba ziyareti yapmaktadır. %43,5'i çok sık komşu ziyareti yaparken %25'i çok nadir yapmaktadır. Katılımcıların yarıdan fazlası (%54,5) arkadaşları ile hiç dışarı çıkmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %89,5 gibi büyük bir çoğunluğu tiyatro-sinemaya, %63'ü alışveriş merkezine ve %54'ü lokanta-kafeye hiç gitmemiştir. Buna karşın kadınların %52'si çok sık düğünlere veya bayramlaşmaya katılmaktadır.

Tablo 13. Katılımcıların Sosyal Faaliyetlere Katılma Sıklığına ait Bilgiler

Sosyal Faaliyetler			Sosyal Faaliyetler			
Sosyal Faaliyetler	N	%	Sosyal Faaliyetler	N	%	
Aile/Akraba ziyareti	Hiç	20	10,0	Hiç	179	89,5
	Çok nadir	52	26,0	Çok nadir	11	5,5
	Ayda 1	43	21,5	Ayda 1	10	5,0
	Haftada 1	43	21,5	Haftada 1	0	0,0
	Çok sık	42	21,0	Çok sık	0	0,0
	Toplam	200	100,0	Toplam	200	100,0
Komşu ziyareti	Hiç	13	6,5	Hiç	126	63,0
	Çok nadir	50	25,0	Çok nadir	45	22,5
	Ayda 1	9	4,5	Ayda 1	21	10,5
	Haftada 1	41	20,5	Haftada 1	6	3,0
	Çok sık	87	43,5	Çok sık	2	1,0
	Toplam	200	100,0	Toplam	200	100,0
Düğün ve Bayramlaşma	Hiç	19	9,5	Hiç	108	54,0
	Çok nadir	61	30,5	Çok nadir	55	27,5
	Ayda 1	15	7,5	Ayda 1	29	14,5
	Haftada 1	1	0,5	Haftada 1	7	3,5
	Çok sık	104	52,0	Çok sık	1	0,5
	Toplam	200	100,0	Toplam	200	100,0

Bu bilgiler ışığında katılımcıların sosyal hayata sıklıkla dâhil olmadıkları ifade edilebilir. Söz konusu kadınların bayramlaşma/düğün gibi en fazla katıldıkları aktiviteler ise kendi çevreleri ile sınırlı bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu sebeple kadınlar yaşadıkları ortamın dışına çıkamamakta, sadece benzer hayatları süren kişiler ile diyalog kurabilmektedir.

Katılımcıların %92'si (184 kişi) yaşadıkları yoksulluğun sosyal hayatlarını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. 16 kişi ise herhangi bir olumsuzluk görmemektedir. Buna karşın kadınların %56'sı (112 kişi) toplum tarafından sosyal dışlanma hissetmemektedir.

Katılımcıların %42'si çevresindeki kişileri yardım sever görmektedir. Bununla birlikte %23,5'i ise çevresinin yoksulluğa karşı umursamaz olduğunu ifade etmiştir. Tablo 14'de katılımcılara çevrelerinin tutumuna ilişkin bilgiler verilmektedir.

Tablo 14. Sosyal Çevrenin Katılımcılara Karşı Tutumları

Tutumlar	N	%
Yardım sever	84	42,0
Umursamaz	47	23,5
Dışlayıcı	24	12,0
Bilmiyorum	45	22,5
Toplam	200	100,0

Katılımcıların %94'ü (188 kişi) kendi kişisel ihtiyaçlarını kısıtlamaktadır. Katılımcıların en fazla kendilerini kısıtladıkları hususlar kişisel bakım ve giyim (%56,5), sosyal aktivitelere katılım (24,5) ve gıda tüketimidir (%19).

Geçim derdi kadınların çoğunluğunun (%87) ruh halini etkilemektedir. Kadınların %92'si iyi bir işte çalışma imkânına sahip olursa geçim sıkıntısı problemini aşabileceğini ve böylece daha iyi bir konumda olacağını düşünmektedir. Buna karşın katılımcıların yarısından fazlası (%59) yaşayış şekline memnundur. Bu durumun altında inanç önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların birçoğu sohbet esnasında daha kötü koşullarda yaşayanların olduğunu belirterek durumlarının göreceli olarak iyi olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcıların neredeyse tamamına yakını (%97,5-195 kişi) kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiğini dile getirmiştir.

Kadınların erkeklere göre daha fazla yoksulluktan etkilenmesinde rol alan başlıca unsurlardan biri toplumsal cinsiyet rolleridir. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınlardan olanakları ne denli sınırlı olursa olsun ev halkının, özellikle de çocukların ısınması, beslenmesi, okul gereksinimlerinin sağlanması, sağlık sorunlarının giderilmesi, faturaların yatırılması, ev kirasının ödenmesi gibi hususları çözümlenmesi beklenmektedir (Kardam ve Yüksel, 2004: 60). Kadınlar bu beklentiyi karşılamak için genellikle kendi kişisel ihtiyaçlarını (giyim, gıda tüketimi, sosyal hayata katılım vb.) yok saymaktadırlar. Böylece kadınlar daha önemli gördükleri barınma, gıda, çocukların ihtiyaçlarını karşılama vb. temel gereksinimlere kıt hane gelirinden daha fazla pay ayırmakta ve yoksulluklarıyla mücadele için bir strateji geliştirmektedirler. Buna karşın erkekler haneye gelir getiren kişi olarak kabul görmekte ve genellikle erkeklerin alkol ve sigara gibi kişisel harcamaları bile kısıtlanmamaktadır (Batur, 2011: 43).

Katılımcılara yaşadıkları ilin yoksullukları üzerindeki rolünü belirlemek amacıyla "Erzurum'da yaşayan diğer aileler de sizinle aynı durumda mı?" ve "Daha büyük şehirde yaşasaydınız ekonomik durumunuz iyileşir miydi?" soruları yönlendirilmiştir. Bu soruya katılımcıların %68,5'i Erzurum'da yaşayan diğer ailelerin de kendileri ile aynı durumda olduğunu düşünmektedir. Bu sonuç, yoksul insanların belli mahalle ve semtlerde toplanması ile açıklanabilir. Kadınlar mahallelerinde kendileri ile benzer ekonomik ve sosyal şartlara sahip bireyler ile yaşamaktadır. Böylece etraflarında süregelen hayatın kentin diğer mahallelerinde de devam ettiğini düşünmektedir. İlgili sonuçlar Tablo 15'de verilmektedir.

Tablo 15. Katılımcıların Yaşadıkları Şehri ile İlgili Değerlendirmeleri

İl ile ilgili sorular		N	%
Erzurum'da yaşayan diğer aileler de sizinle aynı durumda mı?	Evet	137	68,5
	Hayır	63	31,5
	Toplam	200	100,0
Daha büyük bir şehirde yaşasaydınız ekonomik durumunuz daha iyi olur muydu?	Evet	113	56,5
	Hayır	87	43,5
	Toplam	200	100,0

Tablo 15’e göre kadınların yarısından fazlası (%56,5) daha büyük şehirde yaşamının ekonomik durumlarını daha iyi bir hale getireceğini düşünmektedir. Bu düşüncenin altında büyük şehirlerin kişilere daha fazla iş imkânı sunması etkili olmaktadır. Erzurum sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması açısından Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir ve beşinci kademe gelişmiş iller arasında gösterilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Erzurum; olumsuz iklim koşulları, yetersiz sermaye birikimi, ölçek ekonomisi yaratmaması, dar iç pazarı vb. nedenler ile sanayi sektörünü il sınırlarına çekememekte, buna bağlı olarak yeterli istihdam olanağı yaratamamaktadır. Yukarıdaki sonuç da bu durumu destekler niteliktedir. Erzurum’da iş bulamayanlar daha büyük şehirlerde istihdam şansı yakalayacağına inanmaktadır. Böylece başta nitelikli ve dinamik genç nüfus olmak üzere il ciddi göç vermektedir.

Son olarak katılımcıların geleceğe dönük beklentileri irdelendiğinde %10,1’inin kendine ait herhangi bir beklentisinin olmadığı görülmektedir. Diğer katılımcıların gelecekte beklenenleri ise Tablo 16’da verilmektedir.

Tablo 16. Katılımcıların Geleceğe Dönük Beklentileri

Beklentiler	%
Çocuklarım okusun istiyorum	19,5
Kendime zaman ayırmak istiyorum	17,8
Tasarruf yapabilmek istiyorum	16,8
Ev istiyorum	16,3
Sigortalı iş istiyorum	14,6
Eşimin düzenli işi olsun	12,3
Diğer	2,6
Toplam	100,0

Kadınların geleceğe dair en büyük umutları çocuklarıdır. Çocuklarının okuması ve daha iyi bir hayata sahip olmaları kadınların başlıca umududur. Ayrıca kendilerine zaman ayırabilmek, ev sahibi olmak ve eşlerinin düzenli bir işe sahip olması da diğer önemli beklentileridir.

6. Sonuç

Bu çalışmada erkeklere göre yoksulluğu daha derinden hisseden ve sonraki kuşaklara aktaran kadınların yoksulluğuna yol açan başlıca nedenleri tespit etmek ve gerek kendi gerekse aile bireylerinin hayatlarına yoksulluğun yansımaları belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Erzurum il merkezine bağlı üç ilçede (Yakutiye, Aziziye ve Palandöken) ikamet eden ve ilk %10’luk gelir grubunda yer alan 200 kadın ile bir anket araştırması yürütülmüştür. Araştırmanın hipotezleri maddi yoksulluk temel alınarak kadınların kendini yoksul hissetmesi ve toplam hane geliri gibi iki değişken üzerinden şekillendirilmiştir. Buna bağlı olarak kadınların kendilerini yoksul hissetmesi ile hanenin genel özellikleri (çalışma durumu, sosyal güvenceye sahip olma ve toplam hane geliri) arasındaki ilişki ve toplam hane geliri ile kadınların ve diğer aile bireylerinin temel ihtiyaçlarını (barınma, gıda, eğitim ve sağlık) karşılamadaki yeterlilikleri arasındaki ilişki χ^2 bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %43’ü ilkokul mezundur ve %88,5’i çalışmamaktadır. Çalışan kadınlar ise genellikle enformel sektörde gündelikçi ya da çocuk bakıcısı olarak çalışmaktadır. Kadınların çalışmamasındaki başlıca neden kendi istekleridir. Ancak bu isteklerinin altındaki faktör toplumsal cinsiyet rollerini aksatma korkusudur. Katılımcıların yaklaşık %80’i çekirdek hane yapısına sahiptir. Evli katılımcıların %77,3’ünün eşleri çalışmaktadır. Çalışan eşler ise genellikle kamu ya da özel sektörde asgari ücrete tabi işçidir. Katılımcıların demografik özellikleri ve hane yapılarına ilişkin bu sonuçlar Türkiye’de konuya ilişkin farklı illerde ve farklı zamanlarda yapılan diğer çalışmalar ile benzerlik göstermektedir (Kardam ve Yüksel, 2004; Körükmez, 2008; Özçatal, 2009; Yusufoglu, 2010; Çamur Duyan, 2010; Batur, 2011; Aksan, 2012; Özmen, 2012; Bayat, 2015; Oktay, 2020).

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %78'i kendini yoksul hissederken %22'si hissetmemektedir. Kendisini yoksul hisseden kadınlara göre yoksulluklarının başlıca nedenleri işsizlik, düşük ücret ve eğitim yetersizliğidir. Katılımcıların kendisini yoksul hissetmesi ile hanenin genel özellikleri arasındaki ilişkiyi araştıran χ^2 bağımsızlık test sonuçlarına göre eşinin çalışması, hanede sigortalı çalışan olması ve toplam hane geliri ile katılımcıların kendisini yoksul hissetmesi arasında %5 önem düzeyine göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır. Buna karşın kendisinin çalışması ile yoksul hissetmesi arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Yoksul kadınlar genellikle eğitim seviyelerinin düşük olması ve özellikle kentsel alanlardaki iş kolları için gerekli mesleki yeterliliğe sahip olmamaları nedeniyle çalışma hayatına dâhil olamamaktadır. Çalışma hayatına dahil olan kadınlar ise ya asgari ücret düzeyinde ya da ona çok yakın bir düzeyde gelir elde etmektedir. Sonuçta kadın bir işe ve gelire sahip olsa bile, bu gelir onu yoksulluktan kurtarmaya yetmemekte ve hem fiziksel hem de ruhsal olarak yıpratmaktadır. Böylece kadın evliyse eşine, değilse hanedeki diğer erkek bireylere bağımlı hale gelmekte ve erkeğin kazancını daha üstün görmektedir. Bu durum kadınların daha yüksek ücrete ve daha iyi çalışma koşullarına sahip istikrarlı iş olanaklarına ulaşması ile değişebilecektir. Böyle bir istihdam olanağını sağlayacak başlıca unsurlardan biri ise eğitimidir. Kadınların hem niceliksel hem de niteliksel olarak okullaşma oranlarının artırılması önem teşkil etmektedir. Ancak örgün eğitimden yararlanma olanağını kaçıran kadınların da mesleki yeterliliklerini artırmak için çaba gösterilmelidir.

Ülkemizde kadınlara yönelik birçok kurum tarafından düzenlenen çok sayıda mesleki kurs vardır. Bununla birlikte bu kursların büyük bir çoğunluğu kadın işi olarak kabul gören alanlarda yoğunlaşmakta ve iş yaşamındaki cinsiyet temelli ayrımcılığı pekiştirme işlevi görmektedir (KEİG, 2013). Bu nedenle cinsiyet eşitliğini ön plana çıkaracak kursların sayısı artırılmalıdır. Ayrıca kursların içeriği düzenlenirken emek piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikler dikkate alınmalı ve emek arzı ile talebi arasındaki uyum sağlanmalıdır.

Araştırmanın diğer önemli bir bulgusu da toplam hane geliri ile temel ihtiyaçların karşılanması arasındaki ilişkiyi araştıran χ^2 bağımsızlık test sonuçlarıdır. Sonuçlara göre katılımcıların toplam hane geliri ile yoksulluğun barınma ve gıda ihtiyacına yansımaları arasında sırasıyla %5 ve %10 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna karşılık toplam hane geliri ile sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara yoksulluğun yansımaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Barınma ve gıda ihtiyacının karşılanmasında toplam hane geliri azaldıkça olumsuzluk artmaktadır. Bununla birlikte özellikle barınma ihtiyacının karşılanmasında 3.000 ₺ ve üstü gelire sahip katılımcıların da ciddi problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Söz konusu katılımcılar genellikle kamu ya da özel sektörde işçi ve memur eşi sahip katılımcılardır ve çoğunluğu konut sahibi olmadığı için kira ödemek zorunda kalmaktadır. Toplumdaki genel kanaate göre düzenli bir işe ve sosyal güvenceye sahip bireyler ve onların haneleri yoksul kabul edilmemektedir. Bu nedenle toplumların yoksulluk algısı, sadece maddi yoksulluğu temel almamalı ve kişilerin kendilerinden verdikleri ödünleri de içerecek şekilde genişletilmelidir. Ayrıca başta asgari ücret olmak üzere tüm çalışanların ücretleri belirlenirken dikkate alınan esasların da gözden geçirilmesi ve aile unsuru için yeterli ilavenin yapılması gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen son bir önemli bulgu ise katılımcıların sosyal hayatına ilişkindir. Araştırmaya katılan kadınların büyük bir çoğunluğu kendini sosyal hayattan dışlamış durumdadır. Sadece düğün ve bayramlaşmalar aracılığıyla sosyal hayata dâhil olan kadınlar şehrin geri kalanının da kendilerine benzer koşullarda yaşadığını düşünmektedir. Bu sonuç şehir hayatında sosyal ve mekânsal bir ayrışmanın olduğu ve farklı gelir düzeyine sahip bireylerin birbirlerinden çok fazla haberdar olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Ancak böyle bir durum refah devlet anlayışının zayıfladığının ve gelir uçurumunun arttığına bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu noktada vergi sisteminde gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik düzenlemelere gidilmesi ve yoksullara yapılan doğrudan transferlerin etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde eşitliğin sağlanması, kayıt dışı sektörlerin ise kontrolünün artırılması önem teşkil etmektedir.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Son Notlar

1. Bu çalışma, Kübra Anık’ın Dr. Öğr. Üyesi Emine Demet Ekinci Hamamcı danışmanlığında tamamladığı “Kadınların Yoksullukla Mücadelesi: Sosyal Yardımlaşma Kurumlarının Rolü” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.
2. Kartopu yöntemi: nitel araştırmalarda amaçlı örnekleme yöntemi türlerinden biridir. Genellikle nadir görülen durum/olayların incelenmesinde kullanılan kartopu yönteminde bir bireyle temas kurulduktan sonra söz konusu bireyin yardımıyla diğer bir bireyle görüşüp zincirleme olarak örnekleme oluşturma işlemi gerçekleştirilmektedir (Pagano ve Gauvreau, 2000). Süreç ilerledikçe elde edilen isimler ve durumlar kartopu gibi büyümekte ve belirli bir süre sonra araştırmada görüşülecek yeni bireye ulaşamamaktadır (Patton, 1987).
3. χ^2 bağımsızlık testi parametrik olmayan test yöntemlerinden biridir. Veriler parametrik olma kriterlerinden (verilerin normal dağılım sergilemesi ve homojen olması, örneklem büyüklüğünün 20’nin üzerinde olması, bağımlı değişkenin aralık ya da oran ölçeğine uygun olması) herhangi birini taşımazsa parametrik olmayan test yöntemleri seçilmektedir (Eymen, 2007). χ^2 bağımsızlık testi 2x2 ya da $r \times c$ tipindeki çapraz çizelgelerde gözlenen frekansların, marjinal olasılıklar yaklaşımına göre hesaplanan teorik frekanslara benzerliğini test etmektedir (Bircan vd., 2003). Bu test iki sınıflamalı değişkenin düzeylerine göre oluşan gözlenen sayılarla/değerlerle, beklenen sayıların/değerlerin birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test etmektedir (Büyüköztürk, 2006: 148).

Kaynaklar

- Açıkgöz, R. (2010). Kadın yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Yardımlaşma ve Dayanışma*, 1(2), 45-60.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün genel görünümüleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 9-19.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri. (Ed.). C. Can Aktan, *Yoksullukla mücadele stratejileri* (ss.39-69). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Alptekin, D. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği örüntüsünde kadının yoksulluğu ve yoksunlukları. (Ed.). A. Topçuoğlu, *Yoksulluk ve kadın* (ss.15-33). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Atan, S., & Atan, M. (2017). Şiddetin kadın istihdamında yarattığı etkiler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 30(133), 285-302.
- Batur, E. B. (2011). Nevşehir’de kadın yoksulluğu. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Bayat, İ. (2015). Kadın yoksulluğu-enformel istihdam ilişkisi: Uygulamalı bir araştırma. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Berber Elçin, S. (2016). Muş’un Güneyik Köyü’nde kadın yoksulluğu ve suya erişim. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Bora, A. (2011). *Kadınların sınıflı ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası* (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buvinic, M. (1998). Women in poverty: A new global underclass. <http://www.onlinewomeninpolitics.org/beijing12/womeninpoverty.pdf> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2020).
- Bütün, M. (2010). *Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden çocuk bakım hizmetleri: Farklı ülke uygulamaları*. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (6. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çamur Duyan, G. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ örneği. *Aile ve Toplum*, 6(22), 19-29.
- Chambers, R. (2006). What is poverty? Who asks? Who answers? (Ed.) D. Ehrenprets, *Poverty in focus: What is poverty? Concepts and measures* (ss. 3-4). UNDP International Poverty Centre. <https://ipcig.org/pub/IPCPovertyInFocus9.pdf> (Erişim Tarihi: 7 Ağustos 2020).
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Emir, İ. (2009). Van ili Erdemir Merkez Sağlık Ocağı bölgesinde kadınların toplumsal cinsiyeti nasıl yaşadığı ve bu durumun kadın yoksulluğuna etkisinin değerlendirilmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Erdem, T. (2003). Yoksulluk kimin sorunudur?. *Ekonomik Yaklaşım*, 14(49-Proceedings), 130-149.
- Eymen, U. E. (2007). SPSS 15.0 veri analiz yöntemleri. İstatistik Merkezi Yayın No:1, http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2009/bby606/SPSS_15.0_ile_Veri_Analizi.pdf (Erişim Tarihi: 6 Mart 2019).
- Gökkaya, V. B. (2011). Türkiye’de kadına yönelik ekonomik şiddet. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), 101-112.
- Gürses, D. (2009). Kadın ve yoksulluk. Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri Kitabı, Cilt: 1 (ss. 330-337). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.
- Güzel, S. (2011). Kadın yoksulluğu ile mücadelede Dünya Bankası ve mikro kredi uygulaması: Türkiye açısından bir değerlendirme. *Azerbaycan Vergi Haberleri*, (8), 79-96.
- Hekimler, O. (2012). Yoksulluk mu yoksunluk mu? Sosyal dışlanma üzerine bir değerlendirme. *Tekirdağ S.M.M.M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-28.
- Hymowitz, C., & Schellhardt, T. D. (1986). The glass ceiling: Why women can't seem to break the invisible barrier that blocks them from the top jobs. *The Wall Street Journal*, Sect.4, 4-5.
- İpçioğlu, İ., Eğilmez, Ö., & Şen, H. (2018). Cam tavan sendromu: İnsan kaynakları yöneticileri bağlamında bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 686-709.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması (SEGE-2011). Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kardam, F., & Yüksel, İ. (2004). Kadınların yoksulluğu yaşama biçimleri: Yapılabilirlik ve yapılabirlikten yoksunluk. *Nüfusbilim Dergisi*, 26, 45-72.
- KEİG, (2013). Türkiye’de kadın emeği ve istihdamına yönelik politikalar: Kadın emeği ve istihdamına dair politika ve faaliyetlerin 12 ilde değerlendirilmesi. Araştırma Raporu, KEİG.
- Körükmez, L. (2008). Kent yoksulluğu ile mücadelede kadınların geliştirdiği stratejiler ve toplumsal cinsiyet rolleri. (Ed.) N. Oktik, *Türkiye’de yoksulluk çalışmaları* (ss.207-244). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Küçük, M. (2015). Çalışma hayatında kadınlar ve karşılaştıkları sorunlar: Bir işverene bağlı olarak çalışan emekçi kadınlara ilişkin bir araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-17.
- Kümbetoğlu, B., User, İ., & Akpınar, İ. (2012). *Kayıp işçi kadınlar: Kayıt dışı çalışmaya dair bir alan araştırması*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lewis, O. (1975). *Five families: Mexican case studies in the culture of poverty*. New York: Basic Books.
- Lewis, O. (1965). *La vida/İşte hayat: Yokluk kültürü içindeki bir Porto Riko’lu aile üzerine inceleme* (çev. Vahit Çelikbaş). İstanbul: e Yayınları.
- Moghadam, V. (1997). The feminisation of poverty: Notes on a concept and trend. Illinois State University, Women Studies Occasional Paper No.2.
- Oğuz, C., & Kan, A. (2010). Kırsal alanda kadın yoksulluğu: Yaylacık Köyü örneği. Türkiye IX. Tarım Ekonomi Kongresi, Urfa.
- Oktay, F. G. (2020). Kadın göçünün yoksulluğa etkisi: Isparta örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25(2), 167-183.

- Özçatal, E. Ö. (2009). Kadınların işgücü piyasasına katılımı ve çalışma koşullarını etkileyen sosyo-demografik ve kültürel faktörler. Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri Kitabı, Cilt: 1 (ss. 45-55). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi* (4. Baskı). Eskişehir: Kaan Yayınları.
- Özdoğan, F. (2009). *Yoksulluk kültürü yaklaşımına eleştirel bir bakış*. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Özer, M. M. (2017). Ataerkil kapitalist çalışma yaşamından kadın tanıklıkları. *Çalışma ve Toplum* 2017/3, 1397-1424.
- Özmen, F. (2012). Türkiye'de kadın istihdamı ve mikro kredi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(6), 109-130.
- Öztürk, Ş. (2008). Kırsal yoksulluk. (Ed.). N. Oktik, *Türkiye'de yoksulluk çalışmaları* (ss. 265-301). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Pagano, M., & Gauvreau, K. (2000). *Principles of biostatistics*. Belmont, CA: Duxbury Press.
- Patton, Q. M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. London: Sage Publications Inc.
- Pearce, D. (1978). The feminization of poverty: Women, work and welfare. *Urban and Social Change Review*, 11, February, 28-36.
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye'de yoksulluğun kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(1), 25-43.
- Sample Size Calculator, (2018). <http://www.surveysystem.com/ssscal.htm> (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2018).
- Sayar Özkan, G. (2016). Yoksulluğun kavramsal çerçevesi içinde kadın. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 106-119.
- Sen, A. (2000). *Development as freedom*. New York: Anchor Books.
- Sen, A. (1992). *Inequality reexamined*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Şener, Ü. (2009). Kadın yoksulluğu. *TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı)*, http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TEPAV_DN_kadin_yoksullugu (Erişim Tarihi: 20 Mart 2019).
- Uçar, C. (2011). *Kadın yoksulluğu ile mücadelede sosyal politika araçları ve etkinlikleri*. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Uğur, Z. (2017). Türkiye'de kadın yoksulluğu ve yoksunluğu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 168-198.
- UNICEF, (2005). The state of the world of the children 2005. Childhood Under Threat Report. New York.
- Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.
- TÜİK, (2018). Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 10'luk gruplar itibarıyla yıllık fert gelir dağılımı. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2018).
- TÜRK-İŞ, (2019). Eylül 2019 Açlık ve yoksulluk sınırı. <http://www.turkis.org.tr/EYLUL-2019-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d290748> (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2020).
- Veraan, V. (2000). Feminization of poverty. <https://www.researchgate.net/publication/268560084> (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2018).
- Vicente, E. (2005). From the feminization of poverty to the feminization and democratization of power. Sela Panel 1: The Obligation to Eradicate Poverty, Puerto Rico.
- WB, (2000). *Voices of the poor: Can anyone hear us?* By Deepa Narayan with Raj Patel, Kai Schafft, Anne Rademacher, and Sarah Koch-Schulte, New York: Oxford University Press.
- WB, (2012). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kalkınma: Genel bakış*. Dünya Kalkınma Raporu. Washington DC: World Bank.
- Yusufoğlu, Ö. (2010). Kadın yoksulluğu üzerine sosyolojik bir araştırma Elâzığ örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.